

פרשת וירא

תוכן העניינים

פרק יח

- 5 הכנסת האורחים של אברהם אבינו
13 הבשורה לאברהם ושרה על הולדת יצחק
15 הודעת ה' על הפיכת סדום ועמורה ותפילת אברהם עליהן
22 המסרים העולים מפרק יח

פרק יט

- 24 הפיכת סדום והצלת לוט מן ההפיכה
33 לוט ובנותיו במערה
34 המסרים העולים מפרק יט

פרק כ

- 36 אברהם בגרר
46 המסרים העולים מפרק כ

פרק כא

- 48 הולדת יצחק
54 גירוש הגר וישמעאל
60 כריתת ברית בין אברהם לבין אבימלך
63 הכנסת אורחים של אברהם אבינו בבאר שבע
66 המסרים העולים מפרק כא

פרק כב

- 69 ציווי ה' לאברהם על עקידת יצחק
73 הליכת אברהם בציווי ה' ועקידת יצחק
80 השכר הגדול לאברהם ולזרעו על עמידתו בנסיון הגדול
81 משפחת אברהם והולדת רבקה
82 המסרים העולים מפרק כב
84 סיכום פרשת וירא

פרק יח

פרשתנו עוסקת בגדולתו של אברהם אבינו: במידת הכנסת האורחים שלו, בתפילתו על סדום, בהצלת לוט מן ההפיכה בזכותו, בתקופת שהותו בגרר, בהולדת יצחק בנו, בגירוש הגר וישמעאל, בכריתת ברית בינו לבין אבימלך, ולבסוף בעקידת יצחק.

בפרקנו שלושה נושאים עיקריים:

1. הכנסת האורחים של אברהם אבינו
2. הבשורה לאברהם ושרה על הולדת יצחק
3. הודעת ה' על הפיכת סדום ועמורה ותפילת אברהם עליהן

הכנסת האורחים של אברהם אבינו (פסוקים א-ח)

בפסוקים אלו אנו נפגשים עם אהבתו הגדולה של אברהם אבינו לבריות. על מידה מופלאה זו נוהג היה הרב צבי יהודה קוק לומר (שיחות הרצי"ה לספר בראשית עמ' 169):

"צריך לזכור שאברהם אבינו היה ענק... אברהם אבינו מתוך שאהב את המקום אהב את הבריות... וכבר בתחילת פרשתנו מתגלה אהבה זו לכל, בהכנסת אורחים..."

נדגיש שהטבתו של אברהם לבריות היתה ללא גבולות, מתוך כבוד גדול וחיבה לכל בני האדם, וזאת על אף הקשיים הגדולים שעמדו בפניו.

נאמר בפסוק א: "וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלָיוּ מִמָּרָא..."

כתב רש"י: "לִבְקֹר אֶת הַחֹלָה. אָמַר רַבִּי חֲמַא בַּר חֲנִינָא: יוֹם שְׁלִישִׁי לְמִלְתּוֹ הָיָה, וּבֹא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְשָׂאֵל בְּשִׁלּוּמוֹ".

נאמר לילדים שחכמינו ז"ל אמרו על פסוק זה שסיבת התגלותו של ה' לאברהם היתה כדי לבקרו ולשאול בשלוממו. בעקבות דבריהם נדבר עם הילדים על אהבתו הגדולה של מלך מלכי המלכים לאברהם אבינו ועל חשיבותה של מצוות ביקור חולים.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל כָּחֵם הַיּוֹם"

כתב רש"י: "לִרְאוֹת אִם יֵשׁ עוֹבֵר וְשׁוֹב - וַיִּכְנִס בְּבֵיתוֹ".

נסביר שבעקבות החום הכבד ששרר באותו היום לא הגיעו אורחים לאוהלו של אברהם, על אף שבכל יום היו מתארחים באוהלו עוברי דרך רבים.

נשאל את הילדים אלו קשיים עמדו בפני אברהם בבואו לקבל אורחים באותו היום, ונגיע עמם לשלושה קשיים:

א. חולשתו וחוליו של אברהם, בעקבות ברית המילה וכפי שהזכרנו לעיל בשם רש"י.

ב. זקנותו המופלגת של אברהם, שהיה בן תשעים ותשע, וכדברי הרמב"ן (בפסוק ז): "וְהוּא זָקֵן מְאֹד וְחָלוּשׁ בְּמִלְתּוֹ".

ג. החום הכבד ששרר באותו היום.

מתוך כך נדבר על גדולתו של אברהם, שהתגבר על כל הקשיים ובמקום לשכב במיטתו כדרכם של אנשים חולים, התיישב בפתח אוהלו, ציפה לאורחים וחשב בליבו כיצד להיטיב עם בני האדם שיעברו בדרך.

נאמר בפסוק ב: "וַיֵּשָׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וַהֲנֵה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו..."

נאמר לילדים שה' שלח מלאכים בדמות בני אדם, כדי לבשר לאברהם ושרה על הולדת בנם, אך אברהם חשב שמדובר בשלושה אנשים ערביים ולא ידע שהם מלאכי ה', שהרי נתן להם לרחוץ רגליהם, לאכול ולשתות, וכפי שכתב רש"י (בפסוק ד): "ורחצו רגליכם - כסבור שהם ערביים".

אמנם יש מפרשים שאברהם ידע שמדובר בשלושה מלאכים, אך אנו נלמד לפי פשוטו של מקרא וכהסבר רש"י. בכך נרשים את הילדים מגודל מידת הכנסת האורחים של אברהם שהיה מכבד כל אדם, שכן אם נאמר שאברהם ידע שמדובר במלאכים השתדלותו בעבורם ברורה ואין בה חידוש מיוחד.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיֵּרָא וַיֵּרָץ לְקִרְאתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל..."

נביא את דברי רש"י שה' ראה' שבפסוק היא מלשון הבנה, וכך כתב: "והשני [המילה "וירא" השניה בפסוק] לשון הבנה, נסתכל שהיו נצבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים להטריחו... וקדם הוא ורץ לקראתם...". מכוח אהבתו הגדולה לבריות גייס אברהם את כוחותיו, על אף חולשתו הרבה והחוס הכבד, ורץ לקראתם. נזכיר שאברהם אבינו היה בן תשעים ותשע, גיל בו אנשים מתקשים בדרך כלל בהליכתם, ובוודאי אינם מסוגלים לרוץ.

ריצתו של אברהם מעידה על גודל חיבתו לבריות, וכפי שכתב הספורנו: "הזריזות לדבר יורה על חשיבותו בעיני המזדרז אליו".

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיֵּשְׁתְּחוּ אֲרָצָה"

אברהם השתחוה לאנשים אלו על אף שהיו נראים כעובדי דרך ערביים, דבר המלמד על ענוותנותו הגדולה של אברהם, שנתן כבוד גם לאנשים שהם פחותים ממנו, וכפי שכתב הרלב"ג: "שראוי לאדם להתנהג בענות... הלא תראה שאברהם אבינו, עם גודל מעלתו, רץ לקראת אלו האנשים... והשתחוה להם, וקרא עצמו [וכינה עצמו] עבד להם...".

נאמר בפסוק ג: "וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי אִם נָא מִצָּאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ..."

המילה "אֲדֹנָי" מתפרשת בשני אופנים, האחד חולין והשני קודש, כמבואר ברש"י:

האחד - אדון בלשון רבים. כלומר אברהם פונה אל האנשים ומכנה אותם אדוניו.

השני - שם ה'. כלומר אברהם פנה אל ה' וביקש ממנו להמתין לו כדי שיוכל לקיים מצוות הכנסת אורחים.

בגיל הצעיר נפרש לילדים כפירוש הראשון של רש"י, משני טעמים: א. זהו פשוטו של מקרא, כפי שעולה מהמשך הפסוק ומהפסוקים הסמוכים, בהם אברהם מדבר עם האנשים ומבקש מהם שינוחו מן הדרך ויסעדו את ליבם בטרם ימשיכו: "...וְאָקְחָה פֶּת לֶחֶם וְסִעְדּוּ לְבָבָם..."

ב. לפי הפירוש השני, שאברהם דיבר עם ה', הרי שהמילים "וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי" מקומן בפסוק הקודם, לפני "וַיֵּרָץ לְקָרְאָתָם". לפי פירוש זה מבנה הפסוקים עלול להיות מורכב מדי לילדים.

כשהילדים יגדלו נוכל להביא את פירוש השני של רש"י, ולדון עמם בשאלות העולות ממנו וברעיון העמוק המופיע בו.

לאחר הסבר זה, נבקש מהילדים למצוא את המילים המורות על היחס המיוחד של אברהם אל האורחים ועל דיבורו המכובד כלפיהם, ונציין שלוש מילים: "נָא" המוזכרת פעמיים, "אֲדֹנָי" - אדונים שלי ו"עֲבָדְךָ".

נאמר בפסוק ד: "יִקַּח נָא מֵעֵט מִים וְרִחְצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁעֵנוּ תַּחַת הָעֵץ"

בפסוק זה עולות שתי שאלות: מדוע מציע אברהם לתת לאורחיו רק מעט מים ולא הרבה, ומדוע הוא מציע להם לשבת תחת העץ ואינו מכניסם לביתו?

על כך כתב הרמב"ן: "מעט - מפני החום, לתת מים קרים על נפש עייפה, וישענו תחת העץ - לרוח היום, לא יבואו באוהל ובמשכן".

כלומר אברהם רצה לעשות חסד עם האורחים בצורה הטובה ביותר: הציע מעט מים לאנשים משום שהיו צריכים לרענן רגליהם מפני החום ולא לשטפן לניקיון, וכן הושיבם תחת העץ ולא בתוך האוהל, שכן בחוץ יש אויר טוב יותר מאשר בתוך האוהל.

על פסוק זה ידועים גם דברי רש"י על פי הגמרא **בבבא מציעא** (פו ע"א): "ורחצו רגליכם - כסבור שהם ערביים שמשתחוים לאבק רגליהם, והקפיד שלא להכניס עבודת אלילים לביתו".

אנו נפרש כרמב"ן, המפרש לפי פשוטו של מקרא, שמדובר ברחיצת רגלים לשם רעננות, ונסביר שאברהם שמח מאוד להכניס כל אדם לביתו, אפילו עובדי אלילים, אך ברוח דברי הגמרא נאמר שלאברהם היה צער גדול על התנהגותם זו.

נאמר בפסוק ה: **"וְאָקָחָה פֶּת לֶחֶם וְסָעְדוּ לְבָכֶם אַחֲרֵי הַתְּעַבְרוּ..."**

במסכת **בבא מציעא** (פו ע"א) נאמר: "כתיב: 'וְאָקָחָה פֶּת לֶחֶם', וכתיב: 'וְאֵל הַבָּקָר רֵץ אַבְרָהָם'. מִכָּאן שְׁצַדִּיקִים אוֹמְרִים מַעֲטָ וְעוֹשִׁים הַרְבֵּה". נסביר לילדים שצדיקים אומרים מעט ("פת לחם") כדי שלא להתגאות במעשיהם, ועושים הרבה ("וְאֵל הַבָּקָר רֵץ אַבְרָהָם") מפני גודל חפצם להיטיב.

סיבה נוספת מביא הרלב"ג: "כי בזה יסכימו יותר לקבל טובתו, ולא יכבד עליהם...".

כלומר אברהם חשש שאם יציע לאורחיו בתחילה עוגות ובן בקר ימאנו להיכנס לאוהל, כדי לא להטריחו, ועל כן הציע להם רק מעט. כאן נדגיש את אהבת החסד של אברהם, שחפץ להיטיב באופן שיהיה נוח ונעים למקבלי הטובה.

נאמר בפסוק ו: **"וַיִּמְהַר אַבְרָהָם הָאֱלֹהָ אֶל שָׂרָה וַיֹּאמֶר מִהֲרִי..."**

נבקש מהילדים להצביע על המילים המלמדות על זריזותו של אברהם בהכנסת אורחים, ונציין את המילים הבאות: 'וימהר', 'מהרי', 'וְאֵל הַבָּקָר רֵץ אַבְרָהָם'.

גם שרה היתה זריזה בהכנסת האורחים, ואברהם אמר לה "מִהָרִי", כדי לזרזה עוד יותר, וכפי שאמרו חכמינו ז"ל **במדרש: "מכאן [מכך] שאברהם זירז את שרה שהיתה זריזה בהכנסת אורחים] שמזרזים למזורז"**.

נדגיש באוזני הילדים את רצונו הגדול של אברהם להיטיב בכל דרך לאורחיו, כפי שניכר מזריזותו.

נאמר בהמשך הפסוק: "...שֶׁלֹשׁ סָאִים קָמַח סֹלֶת..."

בפסוק זה נצביע על צדקותו של אברהם אבינו שדאג להכין סעודה מכובדת הן בכמות הן באיכות:

הכמות הגדולה - שלוש סאין הן כמות רבה מאד של קמח (כעשרים וארבעה ליטרים), דבר המלמד על נדיבותו הגדולה ורצונו העז של אברהם להיטיב עם האורחים (נוכל להראות לילדים כלי בגודל שלוש סאין, כדי להמחיש את הכמות העצומה של הקמח שהכין שרה).
האיכות המשובחת - אברהם דאג שהאוכל יהיה משובח ביותר, כפי שעולה מהפסוק:

א. בלקיחת קמח סולת, שהוא קמח משובח ונקי, כמו שכתב **האברבנאל: "שהוא המובחר והנקי מהקמח, כדי שיהיה מאכלם יותר נכבד וערב"**.

ב. באפיית עוגות - מאפה משובח יותר מלחם רגיל.

נאמר בהמשך הפסוק: "...לֹשִׁי וְעֹשִׂי עֹגֹת"

בפסוקים הקודמים נפגשנו עם אישיותו הגדולה של אברהם, ובפסוק זה אנו נפגשים עם גדולתה של שרה ומידת הכנסת האורחים שאף היא היתה שותפה בה. שרה לשה בצק שהוכן משלוש סאין קמח, כמות עצומה הדורשת מאמץ רב אפילו מאישה צעירה. על אחת כמה וכמה הדבר קשה לאישה בת שמונים ותשע.

נשאל את הילדים, מה נתן לשרה כח ללוש כמות כה רבה, ונגיע עמם

לכך שהחשק והשמחה הרבה שהיו לה בהכנסת אורחיה נתנו לה כח ללוש כמות גדולה זו.

בפסוקים אלו אנו נפגשים בשותפות המופלאה של אברהם ושרה בהכנסת אורחים, כששניהם כאחד מגייסים כוחות אדירים לקיום המצווה. נדגיש פסוקים אלו ונשננם עם הילדים.

נאמר בפסוק ז: "וְאֵל הַפֶּקֶד רֵץ אַבְרָהָם..."

כאן נראה את רצונו העז של אברהם להיטיב עם אורחיו, בהתגברו על חולשתו וזקנותו, ובריצתו בעצמו לדאוג לאורחיו, כדברי הרמב"ן:

"להגיד רוב חשקו בנדיבות. כי האדם הגדול, אשר היו בניתו שמונה עשר ושלוש מאות איש שולף חרב, והוא [אברהם] זקן מאד, וחלוש במילתו, והלך הוא בעצמו אל אוהל שרה לזרז אותה... ואחר כך רץ אל מקום הבקר... לא עשה כל זה על ידי אחד ממשרתיו העומדים לפניו".

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּקַּח בֶּן פֶּקֶד רֵד וְטוֹב..."

גם כאן נשמיע לילדים את צדקותו של אברהם אבינו, שדאג להכין סעודה מכובדת לאנשים, והביא בן בקר שלם לאורחיו. מדובר בכמות גדולה מאד של בשר (עגל שלם מספיק לאנשים רבים), המצביעה שוב על נדיבותו המופלאה של אברהם בהכנסת אורחיו. נציין גם את דאגתו של אברהם שהאוכל יהיה משובח, כפי שעולה מהפסוקים:

א. בעשיית בן בקר רך וטוב - בשר עגל הינו רך וטוב לאכילה, יותר מבשר פרה בוגרת.

ב. בנתינת חמאה וחלב (פסוק ח) - ולא רק בעוגות ומים.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וַיֵּתֶן אֶל הַנֶּעֶר וַיְמַהֲרֵה לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ"

נשאל את הילדים: מדוע נתן אברהם לנער להכין ולבשל את בן הבקר ולא עשה זאת בעצמו?
נשמע את תשובותיהם ואחר כך נפנה אותם לדברי רש"י: "אל הנער - זה ישמעאל, לחנכו במצוות".

נסביר שאברהם רצה לחנך את בני ביתו להיות שותפים עמו במצוות. יתכן שאת ארגון הסעודה עשה אברהם בעצמו, ועל ההכנה והבישול הפקיד את הנער המומחה יותר בעשייה, כפי שנתן לשרה ללוש את העוגות ולא עשה זאת בעצמו. ניתן גם לומר שלא עשה הכל בעצמו כדי שיהיה פנוי לשבת עם האורחים.

נאמר **בפסוק ח**: "וַיִּקַּח חֲמָאָה וַחֲלָב וּבֶן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיֵּתֶן לַפְּנִיָּהם..."
בלמדנו פסוק זה לא נעורר את השאלה מדוע נתן אברהם לאורחיו חלב ובשר ביחד.
אם הילדים ישאלו נענה להם שאברהם נתן לאורחיו חלב ורק לאחר מכן בשר, כפי הסדר המופיע בפסוק, וכך כתב **הבכור שור**: "[נאמר בפסוק] 'חמאה וחלב' ואחר כך 'בן הבקר', שלא לאכול החלב אחר הבשר, כי שומר מצוות היה אברהם אבינו".

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ..."

את המילים "וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם" תרגמו **יונתן בן עוזיאל ואונקלוס**: "והוא משמש קדמיהון".
כלומר אברהם עמד לפני אורחיו בזמן אכילתם, כדי לשרתם ולראות שלא חסר להם דבר.
על פי זה כתב **הרלב"ג**:

"שראוי למי שיקרא האנשים לבוא אל ביתו [להתארח], שלא יעלים עיניו מהשגיח בעניינם באכלם עמו, לראות אם יחסר להם דבר... ולזה תמצא שאברהם היה עומד אצל האנשים בעת אכלם עמו [אצלו] כדי שיכין להם כל המצטרך".

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וַיֹּאכְלוּ"

נפרש מילה זו כפשוטה, שהאנשים אכלו ממש, וכפי שתרגם **אונקלוס**: "ואכלו", וכן הביא החזקוני בשם המדרש. **רש"י** הביא את דברי המדרש (מקורו בבבא מציעא פו ע"ב), ש"נראו כמו שאכלו", וכן **תרגם יונתן בן עוזיאל**: "ודמי ליה כאלו אכלין", כלומר נדמו לו כאילו אכלו.

כהרגלנו, נפרש לילדים לפי פשוטו של מקרא, שהאורחים אכלו ממש, וכפי שכתב אונקלוס. כך נמנע מלעסוק בשאלות רוחניות מופשטות הקשורות לטיבם של המלאכים והתנהגותם, וכך הילדים לא יתקשו להבין לאן נעלם האוכל ומהי אכילת מלאכים. בגיל בוגר נוכל להביא את דברי רש"י ולדון בהם.

הבשורה לאברהם ולשרה על הולדת יצחק

(פסוקים ט-טז)

נאמר **בפסוק ט**: "וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אֵיךְ שָׂדָה אֲשֶׁתְּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְּאֶהְלִי"

על השאלה "אֵיךְ שָׂדָה אֲשֶׁתְּךָ" כתב **הספורנו**: "כי כוונת השליחות היתה לבשר את שרה שתשמח ותודה... כי אברהם כבר נתבשר מאת האל יתעלה". כלומר האנשים נשלחו כדי לבשר לשרה על הולדת הבן, שכן לאברהם כבר אמר ה' שיוולד לו בן שימשיך את דרכו, בזמן שציווה אותו על ברית המילה (בסוף פרשת לך לך).

על המילים "הִנֵּה בְּאֶהְלִי" נביא את דברי **רש"י**: "צנועה היא". נדבר עם הילדים על צדקותה המופלאה של שרה, שלמרות שהיתה שותפה בהכנת הסעודה לאורחים ואף טרחה עבורם בהכנת העוגות, נמנעה מלשבת עמם, שכן אין ראוי שאישה תשב עם גברים. חכמינו ז"ל במסכת יבמות (עז ע"א) הביאו פסוק זה כמקור לצניעות הראויה לאישה, ויחד עמו הביאו את הפסוק **בתהלים** (מה, יד) "כָּל כְּבוֹדָה בַּת מֶלֶךְ פְּגִימָה".

נאמר בפסוקים י-יב: "וַיֹּאמֶר שׁוּב אֲשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְהָיָה בֶּן לְשָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ... וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זָמְנִים בָּאִים בַּיָּמִים... וְתִצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרַי בָּלְתִּי הִיתָה לִי עֲדָנָה וְאֵדְנִי זָמָן"

כתב הרמב"ן (בפסוק טו):

"אני תמה בנביאה הצדקת, איך תכחש כאשר אמר השם לנביא, וגם למה לא האמינה לדברי מלאכי אלקים? והנראה בעיני כי המלאכים האלה הנראים כאנשים באו אל אברהם והוא בחכמתו הכיר בהם ובשרו אותם 'שוב אשוב אליך...' ושרה שומעת ולא ידעה כי מלאכי עליון הם."

לאור דבריו נוכל להעלות באזני הילדים את השאלה: כיצד יתכן ששרה אמנו צחקה, הרי היתה צדקת גדולה ויראת ה' בכל לבבה? נסביר שצחוקה של שרה לא נבע מחוסר אמונה, אלא מכך שלא ידעה שמדובר במלאכי ה' וחשבה שהם אורחים ערביים, ולא האמינה לדבריהם משום היותם נוגדים את חוקי הטבע.

נאמר בפסוק יג: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם לְמָה זֶה צָחָקָה שָׂרָה..."

על אף ששרה חשבה שהאורחים הם אנשים רגילים, היה עליה לשמוח למשמע דבריהם ולומר 'אמן כן יעשה ה'', כפי שכתב הרמב"ן: "למה היה הדבר נמנע בעיניה, וראוי לה שתאמין, או שתאמר: אמן כן יעשה ה'".

נאמר בפסוק טו: "וְתִכְחַשׁ שָׂרָה לֵאמֹר לֹא צָחָקְתִּי כִּי יֵרָאָה..."

הרמב"ן ממשיך ומסביר שאברהם שאל את שרה למה צחקת, כפי ששאלו ה', ולא אמר לה שהוא שואל שאלה זו בשם ה' ("לא פרש אליה [אברהם לא הסביר לה] כי השם נילה אליו סודה [ה' שאל]"), והיא חשבה שאברהם שואל זאת מעצמו, משום שחשב שצחקה. על פי דברים אלו שרה לא כחשה כלפי דברי ה' חלילה, אלא כלפי דבריו של אברהם. נוסף ונשאל: כיצד שרה הצדקת כחשה לאברהם ואמרה דבר שאינו אמת?

על שאלה זו עונה **אור החיים הקדוש**: "...להודיע צדקת שרה אמנו הצדקת שלא אמרה בפירוש 'לא צחקתי', שלא תוציא מפיה דבר שקר, אלא אמרה ענין שממנו מובן שכוונתה לומר לא צחקקה... כי העבד הנאמן הירא את רבו ושנג ועשה דבר בלתי מתוקן ויוכיחנו רבו על אשר עשה... לא יעצור כח להודות על אשר עשה... ובהכחשתו עצמה יגיד כי אמת היה הדבר, אלא לצד הפלגת המורא אינו עוצר כח להעזי פניו כי כן עשה..."

כלומר דווקא בגלל יראת ה' שהיתה בשרה, בושה להודות בצחוקה. ומכך שנאמר 'ותכחש שרה לאמור' מבואר שלא אמרה במפורש שלא צחקה ובכך רמזה לאברהם שבאמת צחקה, וכדרך העבדים שמתוך יראתם אינם מודים בפה מלא אלא בדרך רמז.

אברהם שומע את דברי שרה אשתו, ומשיב לה "לא פי צחקה", כלומר מוטב היה שתודי בפה מלא, וכדברי **אור החיים** בהמשך: "...היותר נאות הוא שתודה כי צחקת, כי בזה חפץ ה' שיתודה האדם בפיו בפירוש, וכן הוכיחנו נביאנו ע"ה, שדבר המרוצה הוא 'ומודה ועוזב ירוחם'".

נאמר **בפסוק טז**: "וַיִּקְמוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים... וְאַבְרָהָם הִלֵּךְ עִמָּם לְשִׁלָּחִם"

כתב **רש"י**: "ללוותם, כסבור אורחים הם".

נדבר על גדולתו של אברהם, שעל אף שהתאמץ מאד בסעודה זו, ועל אף שעברו רק שלושה ימים ממילתו, לא נשאר באוהלו לנוח אלא המשיך לגמול חסד עם האנשים, ואזר כח ללכת וללוותם כברת דרך. מכאן נלמד שחלק ממצוות הכנסת אורחים הוא גם הליווי של האורח.

הודעת ה' על הפיכת סדום ועמורה

ותפילת אברהם עליהם (פסוקים יז-לג)

נאמר **בפסוק יז**: "וַיְהִי אֲמֹר הַמֶּכֶסֶה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה"

"המכסה" - האם אסתיר!?

כתב רש"י בפסוק הבא: "ופשוטו, וכי ממנו אני מעלים [את מה שאני עומד לעשות], והרי הוא חביב לפני..."

כלומר ה' אמר שאי אפשר להסתיר מאברהם מעשה כה גדול וחשוב, מפני שאברהם חביב ואהוב לפניו ואין מסתירים סוד מאוהבים, כפי שכתב האברבנאל: "היה ראוי לגלות זה הסוד לאברהם... להיותו אהוב, ומדרך האוהב הנאמן שיגלה סודו לאהובו".

מעין זה מובא בשיחות הרב צבי יהודה (לספר בראשית עמ' 159): "אי אפשר לסדר דברים נוראים אלה בלי ידיעת אברהם שהוא... קרוב למלכות [קרוב למלך, לה']".

נוסיף ונסביר, שה' ביקש לגלות סוד זה לאברהם כדי שאברהם יתפלל בעבורם ויבקש מה' שישלח להם, כי ה' חפץ חסד הוא.

נאמר בפסוק יח: "ואברהם ה' יִהְיֶה לְגוֹי גָדוֹל וְעָצוּם..."

בפסוק זה אנו נפגשים עם חביבותו הגדולה של אברהם לפני ה'. אברהם עתיד להיות עם גדול ובזכותו יתברכו כל העמים, וכפי שכתב רש"י: "והרי הוא חביב לפני להיות לגוי גדול ולהתברך בו כל גויי הארץ".

נאמר בפסוק יט: "כִּי יִדְעֹתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנֵי וְאֵת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט..."

את המילים "כִּי יִדְעֹתִיו" נפרש כפשוטו, שה' ידע, וכפי שתרגמו יונתן בן עוזיאל ואונקלוס: "ארי גלי קדמי", כלומר ידוע לפני. ומה ה' ידע? שאברהם יצווה וילמד את בניו ובני בניו לעשות צדקה וחסד עם הבריות, לעשות משפט וללכת בדרך הצדק והיושר.

כלומר אף פסוק זה מפגיש אותנו עם חביבותו של אברהם לפני המקום, וכדברי רש"י: "לשון חיבה... שהמחבב את האדם מקרבו אצלו יודעו".

בלימוד פסוקים אלו נדגיש את אהבתו המיוחדת של ה' לאברהם, ולזרעו שימשיך את דרכו.

נאמר בפסוק כ: "וַיֹּאמֶר ה' זַעֲקֵת סֹדֶם וְעִמְרָה כִּי רָבָה..."

את המילים "זַעֲקֵת סֹדֶם וְעִמְרָה" נפרש כרמב"ן: "היא זעקת עשוקים, יזעקו וישועו מזרוע רשעתם".

כלומר ה' שמע את צעקות הצער של תושבי סדום ששכניהם עושקים וגוזלים אותם. נוסף, שגם אותם עשוקים שצעקו לא היו נקיים מעוון, גם הם עשקו את חבריהם כאשר היו יכולים, כפי שרואים שה' הפך את כל הערים ולא השאיר בהם אדם מלבד לוט ובנותיו.

נאמר בפסוק כא: "אַרְדָּה נָא וְאַרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עַשׂוּ..."

רבים ממפרשי התורה העלו בפסוק זה את השאלה: מדוע צריך ה' לרדת לראות, הרי הכל גלוי לפניו? המפרשים השיבו תשובות רבות ועמוקות (עיין אבן עזרא, רמב"ן, עקדת יצחק ועוד).

אנו לא נעלה שאלה זו בפני הילדים, שכן כשיטה איננו עוסקים עם הילדים בעניינים מופשטים השוללים את ההגשמה, אלא נביא את דברי רש"י: "ללימד לדיינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראייה", ונסביר לילדים שה' רצה ללמד את הדיינים היושבים בדין ועוסקים בדיני נפשות, לא להכריע על פי שמיעה אלא על פי ראייה.

נאמר בפסוקים כג-כד: "וַיֵּגֶשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲאֵף תִּסְפֶּה צְדִיק עִם רָשָׁע. אוֹלֵי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צְדִיקִים... וְלֹא תִשָּׂא לְמָקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצְדִּיקִים אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ"

בפסוקים אלו נשמיע לילדים את גודל אהבתו של אברהם לבריות. נדגיש שמיד כששמע על הכוונה לכלות את אנשי סדום ניגש להתפלל, וכדברי האלשיך:

"הורה גודל במחון אברהם בקונו, וגודל חשקו לזכות את הבריות, שאף אחר לבת המלאכים לסדום להשחיתם, בגזירתו יתברך, לא השיב ידו [לא מנע עצמו] מתפילה, רק [אלא] עודנו עומד לפני ה' לבקש רחמים [על אנשי סדום ועמורה]".

נאמר בפסוק כה: "חֲלֹלָה לָךְ מַעֲשֵׂת פֶּדָבָר הַזֶּה... הִשְׁפֵּט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט"

בשיחות הרב צבי יהודה (לספר בראשית עמ' 159) כתוב:

"כאן [בתפילותיו של אברהם למען אנשי סדום ועמורה] אנו פוגשים בשיא של אהבת הבריות, הביטוי החריף ביותר של מסירות נפש: מסירות הנפשיות, מסירות הרוחניות מפני אהבת הבריות".

כלומר אברהם אמר ביטויים חריפים כלפי ה', כמו "חֲלֹלָה לָךְ", או "הִשְׁפֵּט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט", ביטויים שסיכנו את חלקו בעולם הבא. דברים אלו נאמרו מתוך רצון להציל את הבריות, על אף שרוב בני סדום היו רשעים.

כמובן לא נאמר לילדים שאברהם העז לדבר דברים חריפים כלפי ה', אלא נרשים את הילדים בגודל אהבת הבריות שהיתה לאברהם, ונציין את עמידתו האיתנה והנחושה לבקש מה' רחמים על בריותיו. נדגיש בפני הילדים שאברהם אבינו הצטער מאוד על מעשי הרשע של אנשי סדום, כאב לו על כך שבני אדם שנבראו בצלם אלקים הגיעו לשפל המדרגה.

אברהם ביקש מה' שיציל את העיר למען הצדיקים שבתוכה, כי ציפה שאותם צדיקים יחוללו מהפך רוחני בעיר, יעברו מבית לבית, ממקום למקום ומעיר לעיר, יוכיחו את האנשים על מעשי הרשע שלהם ויביאו אותם להכרה שהם נבראו בצלם אלקים כדי ללכת בדרך ה' ולעשות צדקה ומשפט, וכדברי הרד"ק (ועל פסוק כד): "ועוד שיהיה אותו האיש צדיק גמור, כמו שאמר: 'גודר גדר ועומד בפרץ', שיהיה בו כח להציל על האחרים מרוב צדקתו, ומחזירם למוטב כאשר יוכל".

בתפילתו זו הלך אברהם בדרך ה', החפץ שהרשעים יחיו ויעשו תשובה, וכפי שכתב רבי אברהם סבע בספרו **צרור המור**: "וכל זה הערה לסנגור לשאול עליהם רחמים, ושיתפלל עליהם אברהם, וכל זה לפי שהם חפץ בתשובתן של רשעים".

מקור דברים אלו הוא בדברי חכמינו ז"ל במדרש תנחומא (וירא ח):

"ויבאו שני המלאכים סדומה - מה כתיב למעלה מן העניין
[בפסוקים שלפני כן]: 'ויגש אברהם ויאמר האף תספה'. אמר רבי
פנחס... אין הקדוש ברוך הוא חפץ לחייב [להעניש] כל בריה,
שנאמר: 'כי לא אחפון במות המת'... ובמה חפץ? להצדיק
בריותיו... מה הקדוש ברוך הוא עושה? חוזר ומבקש להן סגור
שילמד עליהן זכות, ונותן שביל לפני הסגור... וכן כשחטאו
הסדומיים גילה לאברהם ללמד עליהן זכות..."

אמנם במדרש לא הזכירו חכמינו במפורש את התשובה, אך כך
נראה מהמשכם של הפסוקים שהובאו, שכן הפסוק "כי לא אחפון במות
המת" (ויחזקאל יח, לב), המשכו הוא: "והשיבו וחיו", וכן הפסוק הנוסף
שהביאו שם "אם אחפון במות הרשע" (ויחזקאל לג, יא), המשכו הוא "כי אם
בשוב רשע מדרכו וחיה".

נאמר בפסוק כז: 'ויאמר ה' אם אמצא בָּסֶדֶם חֲמִשִּׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר
וְנִשְׁאָתִי לְכָל הַמָּקוֹם בְּעִבְרָם"

"וְנִשְׁאָתִי לְכָל הַמָּקוֹם" - אסלח לכולם.

נדבר עם הילדים על אהבת ה' לצדיקים, ושבזכותם מגן ה'
על בריות רבות.

נאמר בפסוק כז: 'ויעז אברהם ויאמר הנה נא הואלתי לדבר אל ה' ואֲנֹכִי
עָפָר וָאֶפֶר"

הביטוי "ואֲנֹכִי עָפָר וָאֶפֶר" איננו מובן לילדים. נסביר שלעפר ואפר
אין כל ערך, ונגיע עמם למעלת ענוותנותו של אברהם אבינו, שלמרות
גדולתו ולמרות שזכה שה' ידבר עמו, ראה עצמו כעפר ואפר.

נאמר בפסוקים כט-לב: "וַיִּסַּף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמֶר אוֹלִי יִמָּצְאוֹן שֵׁם אַרְבָּעִים... אוֹלִי יִמָּצְאוֹן שֵׁם שְׁלֹשִׁים... אוֹלִי יִמָּצְאוֹן שֵׁם עֶשְׂרִים... אוֹלִי יִמָּצְאוֹן שֵׁם עֶשְׂרֵה..."

נעלה באוזני הילדים את השאלה: לכאורה התורה היתה יכולה לקצר ולכתוב בפסוק אחד שאברהם ביקש מה' שישלח לאנשי סדום בזכות חמישים צדיקים המצויים בה, אחר כך בזכות ארבעים וחמשה צדיקים, אחר כך בזכות ארבעים צדיקים וכו' עד עשרה, ומדוע האריכה התורה וכתבה זאת בפסוקים נפרדים, כשכל פסוק חוזר על הנאמר בקודמו? נשמע את תשובותיהם ונגיע עמם לכך שהתורה באה ללמדנו עד כמה היתה גדולה אהבתו של אברהם אבינו לבריות וכמה היה חפץ להצילן, ועל כן התחנן על הצלתם שוב ושוב.

מכאן נלמד גם על היחס בין החיוב לשלילה: תפילת אברהם אבינו על אנשי סדום ועמורה היתה שעה קלה, ובכל זאת האריכה בה התורה וחזרה על אותו רעיון מספר פעמים. לעומת זאת בשלילה, בתיאור רשעת סדום ועמורה שנמשכה עשרות שנים (וחכמינו ז"ל למדונו שסדום היתה קיימת חמישים ושתיים שנה) נאמר בקצרה: "וְאַנְשֵׁי סֹדֶם רָעִים וְחַטָּאִים לַה' מְאֹד" (בראשית יג, יג), וכן "זַעֲקַת סֹדֶם וְעִמְרָה כִּי רַבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כְבֹּדָה מְאֹד" (בראשית יח, כ), כלומר התורה קיצרה מאוד ולא תיארה את רשעתם ואת מעשיהם המזעזעים.

גם אנו, בלומדנו עם הילדים על תפילתו של אברהם, נרחיב ונדבר על צדקותו של אברהם, וכאשר נלמד על רשעת סדום נקצר ולא נביא את סיפורי חכמינו ז"ל המתארים את זוועות סדום.

יחד עם הדגשת צדקותו של אברהם, אהבתו לבריות ונכונותו להתפלל עבורם עד כדי מסירות נפשו, נסב את תשומת ליבם של הילדים לדברי ה' המוכן לסלוח לרשעים בזכות הצדיקים: "...וְנִשְׁאַתִּי

לְכָל הַמָּקוֹם בְּעִבּוּרָם" (פסוק כו), "...לֹא אֲשַׁחֲתִית אִם אֶמְצָא שָׁם אֲרֻבָּעִים וַחֲמִשָּׁה" (פסוק כח), "...לֹא אֶעֱשֶׂה בְּעִבּוּר הָאֲרֻבָּעִים" (פסוק כט), "...לֹא אֶעֱשֶׂה אִם אֶמְצָא שָׁם שְׁלֹשִׁים" (פסוק ל), "...לֹא אֲשַׁחֲתִית בְּעִבּוּר הָעֶשְׂרִים" (פסוק לא), "...לֹא אֲשַׁחֲתִית בְּעִבּוּר הָעֶשְׂרֶה" (פסוק לב).

נדגיש את מידתו של ה' שהוא רחום וחנון ומוכן לסלוח אפילו בעד מספר מועט של צדיקים - תחילה חמישים צדיקים מתוך חמש ערים גדולות ולבסוף עשרה צדיקים בלבד. מכאן אנו למדים שאין ה' חפץ במות הרשע כי אם בשובו מדרכו הרעה, וכדברי האלשיך: "...אדרבה, ראוי שמדת הרחמים תבריע את מדת הדין למחול על כולם בזכותם".

בלימוד זה נדגיש לילדים את אהבת ה' לברואיו, שהוא רחום וחנון, וכן את מעלתה של התשובה.

המסרים העולים מפרק יח

הכנסת האורחים של אברהם אבינו:

1. חשיבות ביקור חולים - ה' התגלה לאברהם כדי לבקרו.
2. שמחה בהכנסת אורחים - אברהם רץ וממהר מתוך חשק גדול להכניס אורחים.
3. טרחה בגמילות חסד - אברהם טרח טרחה גדולה בהכנסת האורחים.
4. כבוד הבריות - אברהם השתחוה לאורחיו ואף קראם אדונים.
5. כבוד לכל אדם - אברהם כיבד את האורחים על אף שנראו אנשים פשוטים, ערביים עובדי אלילים.
6. ענוה - אברהם השתחוה לאנשים פחותים ממנו.
7. גבורה - כדי להכניס אורחים כראוי התגבר אברהם על כל הקשיים: חולשה, זקנה וחום.
8. חכמתו של אברהם - אמר מעט ועשה הרבה, כדי שהאורחים יסכימו להישאר.
9. זריזות - אברהם רץ אל הבקר ומיהר לאוהל אל שרה.
10. נדיבות לב - אברהם הכין סעודה גדולה ומשובחת, ושרה לשה כמות עצומה של שלוש סאין קמח.
11. שותפות אברהם ושרה כאחד בהכנסת האורחים - שניהם משתדלים בסעודה.
12. החינוך של אברהם לבני ביתו - נתן לישמעאל להכין את בן הבקר.
13. אברהם נזהר במצוות - לפי הפירוש שאברהם נתן חלב ורק אחר כך בשר.

הבשורה לאברהם ולשרה על הולדת יצחק:

1. **צניעות** - שרה נשארה באוהל.
2. **זהירות בברכת הדיוט** - שרה לא היתה צריכה לצחוק על דברי האורחים, על אף שלא ידעה שמדובר במלאכים.
3. **יראת ה'** - מתוך יראת ה' שהיתה בשרה, לא העיזה פנים לומר שצחקה ועברה על רצון ה'.
4. **רצון ה' שאדם יודה ויתכפר** - אברהם אמר לשרה שעדיף שתודה ובכך יכופר לה.
5. **ליווי אורחים** - אברהם ליווה את האנשים כברת דרך.

הודעת ה' על הפיכת סדום ועמורה ותפילת אברהם עליהן:

1. **אהבת ה' וחייבתו לאברהם** - ה' לא רצה להסתיר מאברהם את מה שעתיד לעשות.
2. **חינוך לדרך ה'** - אברהם חינך את בני ביתו לשמור דרך ה'.
3. **אהבת הבריות** - אברהם התפלל על אנשי סדום, כדי להצילם.
4. **תפילה** - מיד לאחר דברי ה' ניגש אברהם להתפלל על אנשי סדום.
5. **מסירות למען הבריות** - אברהם מבקש על אנשי סדום בנחישות מספר פעמים ולא מוותר.
6. **אמון אפילו ברשעים** - אברהם מבקש על אנשי סדום למרות רשעותם, שמא יעשו תשובה.
7. **תפקיד הצדיקים ללמד את הרשעים לעשות תשובה** - ציפיתו של אברהם שהצדיקים ישיבו בתשובה את אנשי סדום.
8. **זכותם של צדיקים** - מגנים על כל העיר.
9. **ענוה** - למרות גדלותו אמר אברהם "ואנכי עפר ואפר".
10. **רחמיו של ה'** - מוכן לסלוח לכל העיר בעבור עשרה צדיקים בלבד.

פרק יט

בפרקנו שני נושאים עיקריים:

1. הפיכת סדום והצלת לוט מן ההפיכה

2. לוט ובנותיו במערה

הפיכת סדום והצלת לוט מן ההפיכה (פסוקים א-כט)

בפרקנו מתוארים שני מאורעות קשים ביותר: התנהגותם המרושעת של אנשי סדום שהקיפו את ביתו של לוט, ועונשם - הפיכת העיר סדום וכל ערי כיכר הירדן.

התורה אינה מאריכה בתיאור מעשיהם של אנשי סדום (פסוקים ד, ה, ט) ועונשם (פסוקים כד-כה). רובו הגדול של הפרק עוסק בעניין החיובי של הצלת לוט ומתאר כיצד המלאכים באים לביתו, מכניסים אותו לבית כאשר הוא נמצא בסכנה מן ההמון, שולחים אותו אל חתניו, מוציאים אותו מן העיר בעלות השחר, ומאפשרים לו להימלט לעיר צוער.

הצלתו של לוט לא היתה בזכות עצמו אלא בזכות דודו אברהם, כפי שנאמר (בפסוק כט): "וַיְהִי בִשְׁחַת אֱלֹקִים אֶת עֲרֵי הַקָּדֶר וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת אַבְרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת לוֹט מֵתוֹךְ הַהֶפְכָּה..."

יוצא אם כן שהמסר המרכזי של הפרק איננו מידת הדין של ה' בהענשתו את אנשי סדום, אלא דווקא אהבת ה' לאברהם, וכדברי העקדת יצחק:

"סיפר הכתוב ספור הפיכת סדום ובנותיה, להודיע שכבר הועילה

תפילת האוהב הנאמן [אברהם] להציל אחת הערים על ידי צירוף

לוט עם הצדיקים אשר בקרבה, כמו שנאמר: 'ויזכר אלקים את אברהם'."

כלומר סיפור הפיכת סדום לא בא ללמד רק על מידת הדין של ה' בהענשתו את אנשי סדום, אלא גם על גדלות אישיותו של אברהם וזכירת ה' את תפילתו.

לאור דברים אלו, בלומדנו עם הילדים נדגיש כבר בתחילת הפרק רעיון מרכזי זה, שה' אוהב את אברהם ומקבל את תפילותיו, ועל כן חמל על לוט ושלח מלאכים להצילו. עם זאת נדגיש שני מסרים נוספים העולים מהמאורעות השליליים שבפרק:

האחד – ביקורת על אנשי סדום שתיעבו הכנסת אורחים.
השני – השגחת ה' בעולם והענשתו את הרשעים.

נאמר בפסוק א: "וַיְבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בְּעֶרְבָה..."

נסביר לילדים שמלאכים הם שליחי ה', היכולים להיראות כבני אדם רגילים, כפי שנראו אצל אברהם ושרה כערביים.

כתב רש"י: "בערב - וכי כל כך שהו המלאכים מחברון לסדום? אלא מלאכי רחמים היו, וממתינים שמא יוכל אברהם ללמד עליהם [על אנשי סדום] סנגוריא [זכות, וימנע את ההפיכה]".

כלומר המלאכים התעכבו בדרך, למרות שיכלו להגיע לסדום בזמן קצר, כדי לאפשר לאברהם ללמד זכות על סדום ועל ערי הכיכר ולהצילם.

בעקבות דברי רש"י נציין את גודל מידת רחמיו של ה', שגם בשלחו מלאכים להפוך את סדום שלח מלאכי רחמים, כדי למצות עד תום את האפשרות ללמד סנגוריא. נוכל להביא שוב את דברי הנביא יחזקאל (יחזקאל יח, לב): "כִּי לֹא אֶחָפֵץ בְּמוֹת הַמֵּת... וְהָשִׁיבוּ וְחָיוּ".

נאמר בהמשך הפסוק: "...וְלוֹט יָשָׁב בְּשַׁעַר סְדֹם..."

כתב רש"י: "אותו היום מינוהו שופט עליהם".

דברי רש"י מעצימים את השתלבותו של לוט בסדום, שהתקבל אצלם כל כך עד שמונה לשופט, דבר המצביע על חסרוננו הגדול.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וַיֵּרָא לוֹט וַיִּקָּם לִקְרָאתָם..."

לאור דברינו לעיל נעלה את השאלה: כיצד לוט קם לקראת המלאכים ואף הפציר בהם להיכנס לביתו?

כתשובה נביא את דברי רש"י: "מבית אברהם למד לחזור על האורחים". נסביר שעל אף התחברותו של לוט לאנשי סדום הרשעים, כאשר ראה את האנשים בערב עזובים ברחוב, התעוררו אצלו זכרונות טובו של דודו אברהם, ועל כן החליט להזמין.

עם זאת נערוך השוואה בין הכנסת האורחים של לוט להכנסת האורחים של אברהם ולוט קם ולא רץ כאברהם, על אף שהיה צעיר מאברהם ולא היה חולה, ואף שהיתה שעת ערב בה נעים בחוץ. לאחר מכן נתן לוט לאורחים סעודה מועטה, לעומת המטעמים שהכין אברהם. בכך נגדיל את מעשהו של אברהם, שלמרות היותו זקן וחולה ולמרות החום הכבד ששרר בחוץ רץ לקראת אורחיו וטרח עבורם רבות. וכך כתב **העקדת יצחק**:

"אמנם נתבאר בספורו [בהכנסת האורחים של לוט] ההפרש [ההבדל] העצום אשר היה בין אברהם אבינו במעשה ההוא. וזה שספר שכבר הגיעו שני המלאכים סדומה בנשף בערב יום, ולוט היה יושב אז בשער ההיא מזומן ולא יוכל להתעלם... מה שסופר בשבח אברהם בהפך זה, שהאנשים עברו ממנו כמלא עיניו והוא כחום היום... והוא מרוד במילתו... ולא פטר עצמו מהקבלת פניהם אבל [אלא] 'וירץ לקראתם'."

נאמר **בפסוק ב**: "וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא אֲדֹנִי סוּר וְנָא אֶל בֵּית עֲבָדְכֶם... וַיֹּאמְרוּ לֹא בִּי בְּרָחוּב גְּלִין"

נסביר שהמלאכים סרבו להיכנס לביתו של לוט מפני שהיה רשע,

כפי שעולה מדברי הרמב"ן: "כי מתחילה לא היו רוצים לבוא לביתו, כי אינו צדיק תמים".

נאמר בפסוק ג: "וַיִּפְצַר בָּם מְאֹד וַיִּסְרוּ אֵלָיו... וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתָּה..." גם כאן נשווה בין לוט שנתן לאורחיו יין לשתות, ונגנהו על מנהגו לשתות יין, לבין אברהם שנתן להם חלב, משקה מרווה ומזין הבריא לגוף, וכפי שכתב הספורנו:

"משתה - קביעות סעודה על היין, בהיות היין אהוב אצלם, כמו שהוכיח סופו על תחילתו. אבל אברהם לא עשה משתה, וזולתי ביום הגמל את יצחק, לגדולי הדור שהיו מורגלים בכך בעת שמחתם".

נאמר בהמשך הפסוק: "...וּמִצּוֹת אָפָה וַיֹּאכְלוּ"

נסביר שלוט אפה מצות ולא לחם, מפני שאפייתן מהירה, כדי שבני עירו הרשעים לא ישימו לב למעשיו ולא יפגעו באורחיו, או כדי לא לעכב את אכילתם של האורחים, שוודאי לעת ערב היו רעבים.

נאמר בפסוק ד: "טָרַם יִשְׁכְּבוּ וְאִנְשֵׁי הָעִיר אֲנָשֵׁי סֹדֹם נָסְבוּ עַל הַבֵּית מִנְעַר וְעַד זָקֵן כָּל הָעָם מִקְצָה"

כאמור התורה מקצרת מאד בתיאור מעשיהם הרעים של אנשי סדום. תיאור זה, של התקהלות אנשי סדום על בית לוט על מנת לפגוע באורחיו, הוא התיאור היחיד של מעשיהם בתורה. מעשה זה מבטא את שיא רשעתם של אנשי סדום, מגדול ועד קטן.

נביא את הילדים להכרה ברשעותם של אנשי סדום מתוך סיפור זה ולא מסיפורים אחרים (בגיל בוגר יותר הם ילמדו את דברי חכמינו ז"ל במסכת סנהדרין קט ע"א וע"ב העוסקים ברשעת אנשי סדום), כדי להבין את צדקת דינו של ה' בהפיכת הערים, ונעמוד עמהם על נקודות אלו:

א. השנאה הגדולה שהיתה בהם לבני אדם, עד כדי רצון לפגוע בהם, על לא עוול בכפם.

ב. השנאה למעשי החסד שעשה לוט.
 ג. העיר כולה השתתפה במעשה, ולא היה אף לא צדיק אחד שמחה בידם.
 ד. אנשי העיר עזבו את בתיהם בשעת ערב כדי לבער את "הפגע הרע" מקרבם.

ה. גם אנשים זקנים גייסו כוחות כדי להירתם למשימה זו.
 ו. כבר מגיל הנעורים היו חדורים אנשי העיר ברשע, והשתתפו בפשע.

נאמר בפסוק ה: "וַיִּקְרְאוּ אֶל לוֹט... וַנִּדְעָה אֹתָם"

נסביר שאנשי העיר רצו להרוג את האורחים, כפי שכתב הרד"ק: "ונדעה אותם - מי הם ואיך לא יראו [פחדו] לבוא לעירנו אנשים נכרים, רצה לומר שאמרו [שהתכוונו] להרגם..."

נאמר בפסוק ח: "הִנֵּה נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיָּאָה נָא אֹתָהֶן אֵלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כַּטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם רַק לְאֲנָשִׁים הָאֵל אֵל תַּעֲשׂוּ דָבָר..."
 דברים אלו מראים על מסירותו של לוט למען אורחיו, אבל טמונה בהם גנותו של לוט, שמוכן היה להפקיר את בנותיו, וכך כתב הרמב"ן:

"מתוך שבחו של האיש הזה באנו לידי גנותו, שהיה טורח מאד על אכסניא שלו [אורחים המתאכסנים אצלו] להציל אותם... אבל שיפיים אנשי העיר בהפקר בנותיו, אין זה כי אם רוע לב... לכך אמרו רבותינו: בנזהג שבעולם אדם מוסר עצמו [מוסר נפשו] על בנותיו ועל אשתו, יהרוג או נהרג, וזה מוסר בנותיו להתעולל בהן..."

לאור דבריו נדבר עם הילדים על סדר העדיפויות הנכון, שקודם צריך האדם לדאוג ולשמור על בני ביתו ורק לאחר מכן לדאוג לאורחיו, ובוודאי לא להפקיר ולסכן את משפחתו כדי להציל אורחים.

נאמר בפסוקים י-יא: "וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת יָדָם וַיָּבִיאוּ אֶת לוֹט... וְאֶת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר פָּתַח הַבַּיִת הָיוּ בְּסֻגְרִים..."

כפי שהסברנו בפתיחה, נדבר כאן על האהבה של ה' לאברהם, שלמענו ובזכותו חמל ה' על לוט והצילו מיד אנשי סדום בדרך נס, וגם

בזכות רצונו הטוב של לוט להגן על אורחיו (על אף שבמעשה זה עשה גם דבר שלילי והפקיר את בנותיו).

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וַיֵּלֶא לְמִצָּא הַפֶּתַח"

נראה את גודל רשעותם של אנשי סדום, שגם אחרי שהוכו בסנוורים בדרך נס המשיכו בדרכם הרעה וחיפשו את הפתח, וכדברי הספורנו: "אף על פי שהיו מוכים בסנוורים, מרחו למצוא הפתח כדי לשבור את הדלת, כאמרם ז"ל: 'רשעים אפילו עומדים בפתחו של גיהנם אינם חוזרים בתשובה'".

בעל **צרור המור** תיאר מה היו אנשי סדום צריכים לעשות, וכך כתב:

"מן הדין ראוי היה שאלו האנשים ירגישו ויתנו אל נפשם לאמר: 'יד ה' היתה זאת'... ובן היה ראוי שירגישו איך הוכו כולם בסנוורים שהיא מכה מאת ה', וראוי היה שיחשבו כלילה ההוא בזה ויחזרו בתשובה".

הצגת גודל רשעותם של אנשי סדום, והימנעותם מלשוב בתשובה, תוביל את הילדים להבנת גודל העונש ולהצדקת דין ה' בליבם.

נאמר **בפסוק טז**: "וַיִּתְמַחֲמָה וַיַּחֲזִקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבִיד אִשְׁתּוֹ..."

כתב רש"י: "ויתמחמה - כדי להציל את ממונו".

גם כאן נבקר את לוט על להיטותו אחר הכסף, עד שלא הזדרז להציל את נפשו בעת הסכנה.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...בְּחִמְלַת ה' עָלָיו..."

כתב הרמב"ן: "בחמלת ה' עליו, לא בזכותו רק בחמלת האל וברחמיו הרבים".

והרד"ק כתב: "בעבור אברהם מהרו להוציאו ולהצילו, אף על פי שהגיעה עת ההפכה".

לפי דבריהם נדגיש לילדים גם בפסוק זה שחמלת ה' על לוט למחר להצילו היתה מרחמיו של ה' ובזכות אברהם, ולא בזכות לוט עצמו.

נאמר בפסוק יז: "וַיְהִי כְּהוֹצִיאָם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶט עַל נַפְשָׁךְ אֵל תִּבִּיט אַחֲרָיִךְ..."

נשאל את הילדים מפני מה לדעתם נצטוו לוט ומשפחתו שלא יביטו לאחריהם לראות את ההפיכה, ונגיע לשתי תשובות:

א. המלאכים לא רצו שלוט יביט אחריו כדי שלא יתעכב ותדבק בו הרעה, וכפי שכתב הרשב"ם: "כי המביט אחריו מתעכב בדרך".

ב. אדם העומד מרחוק ומביט בפורענות של אחרים, נראה הדבר כאילו הוא לא חטא עמם, ולוט שחטא עמם אינו רשאי להביט עליהם, וכפי שכתב רש"י: "אתה הרשעת עמם ובזכות אברהם אתה ניצול, אינך בדאי לראות בפורענותם ואתה ניצול".

נאמר בפסוק כ: "הֲגַה נָא הָעִיר הַזֹּאת... וְהוּא מִצַּעַר אִמְלָטָה נָא שְׁמָה..."
נסביר כרש"י: "הלא עיר קטנה היא ואנשים בה מעט, אין לך להקפיד אם תניחנה".

נוסיף ונאמר אף את מדרשו, שכיון שהיא עיר חדשה יותר לא רבו עוונותיה כסדום.

נאמר בפסוקים כא-כג: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי הֵגָה נִשְׂאֲתִי פָנֶיךָ גַם לְדַבֵּר הֲזֶה לְבַלְתִּי הִפְכִּי אֶת הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ... הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא צֹעֲרָה"
בפסוקים אלו נשמיע שוב את אהבת ה' לאברהם, שבזכותו הקדוש ברוך הוא היה מוכן לעכב את הפיכת צוער כדי שלוט ימלט לשם, ואף עצר את כל ההפיכה עד בואו לשם.

נציין שה' לא התכוון להרוג את לוט, ואפילו אם היה בורח להרים לא היה נפגע, אולם משום הרגשתו - שלא יפחד - הסכים ה' לעכב את הפיכת צוער.

נאמר בפסוקים כד-כה: "וְהָיָה הַמָּטִיר עַל סְדֹם וְעַל עֲמֹרָה גִפְרִית וְאֵשׁ... וַיִּהְיֶה אֵת הָעָרִים הָאֵלֶּה..."

התורה קיצרה בתיאור ההפיכה, ובהתאם לזה גם אנו נקצר. לא נביא תמונות להמחשה ולא ניתן לילדים לציירה.

עם זאת נשמיע שני מסרים: ראשית - ה' משגיח על עולמו ונותן לרשע רע כרשעתו. שנית - אם מגיע עונש, אף כשמדובר ברשעים, ה' מחכה עם העונש כדי שיחזרו בתשובה, ורק אם לא חזרו הוא מענישם, גם אם לעיתים זה לוקח זמן רב (ה' המתין עם עונשם של אנשי סדום למעלה מחמישים שנה).

נאמר בפסוק כו: "וַתִּבֹּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתִּהְיֶי נָצִיב מִלֵּחַ"

כתב רש"י: "במלח חמאה ובמלח לקתה, אמר לה: 'תני מעט מלח לאורחים הללו', אמרה לו: 'אף המנהג הרע הזה אתה בא להנהיג במקום הזה?'".

נביא את דברי רש"י כדי להראות את גודל רשעותה של אשת לוט, שלא רצתה להיות שותפה כלל בהכנסת אורחים, ולא היתה מוכנה לתת אפילו מעט מלח, ואף כעסה על לוט וקראה למעשה הטוב שרצה לעשות "מנהג רע". בכך נצדיק את דינו של ה'.

נציין שהתנהגות זו הפוכה מהתנהגותה של שרה, שהיתה שותפה במעשיו של אברהם ובהכנסת האורחים, ואף טרחה בעבורם.

עם זאת, נשבח את לוט ובנותיו ששמעו בקול ה' ולא הביטו לאחריהם, על אף רצונם העז לראות את הקורה בעיר ואת הפלא הנדיר שהתחולל שם.

נאמר בפסוקים כז-כח: "וַיֵּשְׁבוּ אֲבֹרָהֶם בְּבִקְרָא אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם... וַיִּשְׁקֶף עַל פְּנֵי סֹדֶם וְעַמּוּרָה..."

אברהם קיווה שנמצאו צדיקים בעיר והיא ניצלה, ועל כן השכים בבוקר מוקדם להשקיף ולראות מה התרחש, כמבואר **ברשב"ם**: "וישקף - לדעת אם נמצאו שם עשרה וניצולו אם לאו".

נאמר בפסוק כט: "וַיְהִי בַשָּׁחַת אֱלֹקִים אֶת עָרֵי הַכְּפֹר וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת אֲבֹרָהֶם וַיִּשְׁלַח אֶת לוֹט מִתּוֹךְ הַהִפְכָּה..."

פסוק זה הוא עיקרו של הפרק, בו מצוי הטעם לחמלת ה' על לוט

ושליחת המלאכים להצילו (כפי שהזכרנו בשם העקדת יצחק). הטעם הוא האהבה הגדולה של ה' לאברהם - בזכותה הציל ה' את בן אחיו, לוט.

לאחר הסבר זה, נביא את טעמו של רש"י שכתב:

"מהו זכירתו של אברהם על לוט? נזכר שהיה לוט יודע ששרה אשתו של אברהם ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה 'אחותי היא', ולא גילה הדבר, שהיה חס עליו [לוט חס על אברהם שלא ימות], לפיכך חס הקדוש ברוך הוא עליו".

כלומר ה' ריחם על לוט להצילו מן ההפיכה מפני שלוט ריחם על אברהם ולא גילה למצרים ששרה היא אשתו.

נשאל את הילדים: הרי מהפסוק משתמע שלוט ניצל בזכות אברהם ולא בזכות עצמו, וכפי שכתב רש"י (פסוק יז): "אתה הרשעת עמם ובזכות אברהם אתה ניצול", וכיצד הדברים מתיישבים עם הסברו של רש"י בפסוקנו (שאלה זו שואל השפתי חכמים בפסוק יז)?

נביא את תשובת השפתי חכמים: "דאי לאו [שאם לא] זכות אברהם שהיה צדיק גדול כל כך שהוא כדאי להציל את לוט... לא היה לוט כדאי להנצל מתוך ההפיכה...".

כלומר מעשהו הטוב של לוט שלא גילה ששרה היא אשתו של אברהם, לא הספיק כדי להצילו לולא זכותו של אברהם. לפי זה נשמיע לילדים את שני הדברים שה' זכר: זכותו של אברהם ומעשהו הטוב של לוט.

ניתן מקום מיוחד בכיתה לפסוק זה ונשנו היטב עם הילדים, כיוון שהוא עיקר הפרק.

לוט ובנותיו במערה (פסוקים ל-לח)

נאמר בפסוק לא: "וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל הַצְעִירָה אָבִינוּ זָמַן וְאִישׁ אֵין בְּאֶרֶץ לְבֹא עָלֵינוּ בְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ"

כתב רש"י: "סבורות היו שכל העולם נחרב כמו בדור המבול".

לפי דברי רש"י, העולים מפשט הפסוק, לבנות לוט היתה כוונה טובה במעשיהן, להמשיך את קיום העולם. עם זאת נגנה את בנות לוט שלא בדקו היטב אם אכן העולם נחרב והזדרזו לעשות דבר מכוער, לשכב עם אביהן, כפי שעולה מדברי האברבנאל: "והמה היו ביונות [כמו יונות] פותות [מלשון פתני] אין לב, האמינו לדבריו [לדברי לוט שאמר להם שכל העולם נחרב] לחולשת דעתן".

בלמדנו את הפסוקים נשתמש בביטוי הנזכר בתורה: "ותשכב", "שכבתי", ונאמר בקצרה, בלא לפרט, שהן שכבו עם אביהן כדרך איש ואשתו.

לא נרחיב בלימוד פסוקים אלו, משום צניעות, ובפרט שמדובר במעשה מכוער החורג מדרכו של עולם – שכיבת אב עם בנותיו.

נאמר בפסוק לג: "וַתִּשְׁקֶינָה אֶת אָבִיהֶן וַיֵּן בְּלִילָה הוּא..."

כתב רש"י: "יין נודמן להן במערה להוציא מהן שני אומות".

רש"י לא כתב שה' זימן להן יין כדי להוציא מהן את רות וממנה את דוד, וכן לא הזכיר דבר זה לאורך כל העניין, למרות שגדולי ישראל בעקבות חכמינו ז"ל מדברים על כך. גם אנו לא נעלה עניין זה, כדי שלא לבלבל את הילד בניגודיות החריפה בין המעשה המכוער לבין התוצאה ההיסטורית. נשאיר לימוד זה לגיל בוגר יותר.

המסרים העולים מפרק יט

הפיכת סדום והצלת לוט מן ההפיכה:

1. רחמיו של ה' על בריותיו - ה' שלח לסדום מלאכי רחמים שימתינו לתפילת אברהם.
2. השפעת אברהם על הסובבים אותו - לוט למד ממנו להכניס אורחים.
3. גנות אנשי סדום - אנשי העיר באו בלילה מנער ועד זקן לפגוע באורחים.
4. שמירה על בני המשפחה קודמת לשמירה על אורחים - גנותו של לוט שהעדיף לשמור על אורחיו יותר מעל בנותיו.
5. אהבת ה' לאברהם - בזכותה הכניסו המלאכים את לוט הביתה והיכו את סדום בסנוורים, ובזכותה האיץ המלאכים בלוט והוציאוהו מחוץ לעיר.
6. הנס מעורר לתשובה - גנותם הגדולה של אנשי סדום שלא עשו תשובה למרות שהוכו בסנוורים בדרך נס.
7. השמירה על החיים עדיפה על פני כל הרכוש - גנותו של לוט שהתמהמה כדי להציל את ממונו.
8. שכר ועונש - הפיכת סדום בעבור רשעתם.
9. עונש מידה כנגד מידה - אשת לוט נענשה במלח מפני שחטאה במלח.
10. שבח השמיעה בקול ה' - לוט ושתי בנותיו שמעו בקול ה' ולא הביטו לאחור, לכן נשארו בחיים.

11. אהבת הבריות של אברהם - אברהם השכים בבוקר כדי לראות אם הצדיקים הצילו את העיר.

12. אהבת ה' לאברהם - בזכות אברהם הציל ה' את לוט.

לוט ובנותיו במערה:

זהירות במעשה - גנותן של בנות לוט שלא בדקו היטב אם נשארו בעולם בני אדם חיים.

פרק כ

בפרקנו נושא עיקרי אחד: **אברהם בגרר**

אברהם בגרר (פסוקים א-יח)

נאמר בפסוק א: "וַיֵּסַע מֶשֶׁם אַבְרָהָם אֶרֶץ הַנֶּגֶב..."

נשאל את הילדים: מדוע נסע אברהם מחברון, הרי לא היה שם רעב (כפי שכתב הרד"ק)?

נביא שתי תשובות:

האחת - רש"י כתב על פי בראשית רבה (נב, ג): "כשראה שחרבו הכרכים ופסקו העוברים ושבים, נסע לו משם".

כלומר אברהם עזב את חברון מפני שהפסיקו עוברי דרכים לבוא לאוהלו. לפני שסדום ועמורה נהפכו היו שיירות של אנשים שבאו מהשפלה דרך חברון אל ערי סדום כדי לקנות תבואה ופירות, ואנשים אלו היו מתארחים באוהלו של אברהם. לאחר ההפיכה פסקו השיירות וממילא גם פסקו האורחים. אמר אברהם (בראשית רבה, שם): "מה אני מפסיק צדקה מביתי?", כלומר: וכי אפסיק להכניס אורחים? לכן עבר למקום בו מצויים עוברי דרכים.

נביא את דברי רש"י לילדים ונדגיש שאברהם עזב את מקומו לא בגלל סיבות חומריות, אלא מפני רצונו העז להמשיך ולהיטיב לאורחים.

בלימוד זה נדגיש את אהבתו הרבה של אברהם לבריות ואת מאמציו לרדוף אחרי עשיית החסד.

השניה - רד"ק: "ואולי נסע משם לארץ פלישתים, כדי לשכון בכל הארץ אשר נתן לו ה', ופעם בזה ופעם בזה כדי שיחזיק בכולה, כי ארץ פלישתים בכלל הארץ אשר נתן לו ה'..."

כלומר, מכוח ציווי ה' אליו "קום הַתְּהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאֶרֶץ וּלְרֶחֱבָה" (בראשית יג, יז) לא נשאר אברהם לגור במקום אחד אלא עבר ממקום למקום, וכעת הלך לארץ פלשתים, שגם היא חלק מהארץ המובטחת.

בלימוד זה נדגיש את גודל אהבת אברהם לארץ ואת רצונו להחזיק בה ולקיים את הבטחת ה'.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיָּשָׁב בֵּין קְדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וַיֵּגֶר בְּגֶרֶר"

על פי דברי רש"י המובאים לעיל, שאברהם עזב את חברון בגלל שפסקו עובדי דרכים ואורחים לסור לאוהלו, נסביר שאברהם בחר לשבת בגרר, בין שתי ערים (קדש ושור), במקום שמצויים בו עובדי דרכים. מערים אלו באו שיירות לקנות בגרר ואברהם רצה לארח את אנשי השיירות הללו באוהלו, ועל כן מיקם שם את אוהלו.

להשלמת העניין נביא גם את דברי **הספורנו:** "וישב בין קדש ובין שור - בין שתי עיירות גדולות, כדי לקרא שם בשם ה' אל עולם, כמו שעשה אחר כך להגביר ברית לרבים".

נעלה בפני הילדים את השאלה: כיצד היו צריכים אנשי גרר, ובראשם אבימלך מלך גרר, להתנהג כלפי אברהם ושרה ובני ביתם שבאו מדרך ארוכה?

נגיע עמם לכך שאנשי גרר היו צריכים לשאול בשלום אברהם ושרה ולהציע להם מאכל ומשקה ומקום לנוח.

נוסיף ונשאל: האם כך נהגו אנשי גרר?

נענה, שאנשי גרר לא נהגו כראוי ולא הציעו לאברהם ושרה ובני ביתם מאכל ומשקה, רק שאלו על שרה, וכפי שאמרו חכמינו ז"ל במסכת בבא קמא (צב ע"א): "אכסנאי שנא לעיר על עסקי אכילה ושתיה שואלים אותו או על עסקי אשתו שואלים אותו?".

(בגמרא נאמרו דברים אלו כתשובת אברהם לאבימלך, כששאלו מדוע אמר על שרה שהיא אחותו, ומהם עולה גנותם של אנשי גרר ששאלו על שרה ולא הציעו מאכל ומשקה).

בלימוד זה נדגיש לילדים את היחס הראוי לאורחים.

נאמר בפסוק ב: "וַיֹּאמֶר אֲבְרָהָם אֶל שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אַחֲתִי הִוא..."

על פי דברי הגמרא שהובאו לעיל, אברהם הבין ש"אין יראת אלקים במקום", מפני שלא זו בלבד שאנשי גרר לא התנהגו אליו כראוי, אלא אף שאלוהו שאלה של פריצות ביחס לאשתו, ומשום כך חשש שיהרגוהו והוצרך לומר ששרה היא אחותו.

נאמר לילדים, שעובדי אלילים שאין להם יראת ה' עלולים להתאכזר כלפי בני אדם ואף להגיע להריגתם.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מַלְאָךְ גָּרַר וַיִּקַּח אֶת שָׂרָה"

נגנה את אבימלך על שלקח את שרה בכוח, בניגוד לרצונה, שהרי ברור ששרה לא רצתה לעזוב את אברהם ולגור עם מלך פלשתי, וכך כתב האברבנאל: "מפני שלקחה בחזקה ומבלי רצונה".

והרד"ק (בפסוק ז) כתב: "דבר רע לקחת אישה שלא מדעתה [מרצונה], ואפילו היא פנויה, כי עושק הוא".

נתאר באוזני הילדים את צערה הגדול של שרה בהילקחה בכוח מאברהם, בעלה האהוב, אל מלך פלשתי רשע, וכן את צערו הגדול של אברהם על לקיחת שרה, אשתו האהובה, לבית אבימלך, וכפי שכתב הנצי"ב: "שודאי עיקר החטא והקפידה היה צערו של אברהם".

את דברי חכמינו ז"ל על תפילתה של שרה בארמונו של פרעה (המובאים בפרק יב) נוכל להביא גם כאן, שכן ודאי גם בארמונו של אבימלך התפללה שרה לה' שיצילה מאבימלך ויחזירה לאברהם.

נאמר בפסוק ג: "וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל אַבְימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּךְ מֵת עַל הָאִשָּׁה אֲשֶׁר לָקַחְתָּ..."

בפסוק זה נדבר על אהבת ה' לאברהם ושרה. מגודל אהבה זו בא ה' לאבימלך בחלום והזהירו, כפי שכתב הרלב"ג: "להודיע חווק השנחת ה' יתעלה בדבקים בו, עד שהביא דברו לאבימלך בחלום הלילה לשמור אשת נביאו".

נראה לילדים את חומרת המעשה בעיני ה', עד שהזהיר את אבימלך שיקבל על מעשהו עונש חמור ביותר – עונש מוות, ואף הודיעו שבגלל אברהם ושרה כל ממלכתו בסכנה (פסוק ז).

נאמר בפסוק ד: "וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ..."

נסביר שה' הזהיר את אבימלך עוד לפני שקרב אל שרה, ומשום כך נפל עליו פחד גדול והוא לא העז לגעת בה, כפי שכתב הרלב"ג: "והראה ה' את אבימלך בחלום, קודם שיקרב אליה, דברים [אזהרות] אשר ימנעוהו מזה [מלגעת בה]..."

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיֹּאמֶר ה' הֲגוֹי גַם צִדִּיק תִּהְיֶה רָג"

נשאל את הילדים: כיצד היה צריך אבימלך לנהוג בעקבות דברי ה'? נשמע את דבריהם ולאחר מכן נדגיש שהיה עליו להודות בחטאו ולהביע צער על מה שעשה.

נגנה את אבימלך על היתממותו על אף שלקח את שרה בכוח ובניגוד לרצונה. נגנהו גם על כך שקרא לעצמו "צדיק" ואמר שעשה זאת בנקיון כפיים (פסוק ה).

בפסוק זה נדבר עם הילדים על כך שאדם שחטא ראוי שיוודה על חטאו.

נאמר בפסוק ה: "הלא הוא אָמַר לִי אֲחֹתִי הוּא... בָּתָם לְבָבִי וּבְנִיָּיִם כִּפִּי עֲשִׂיתִי זֹאת"

אבימלך טוען שנהג בתום לב ולא ידע ששרה נשואה לאברהם, וכן שהוא נקי כפים ולא נגע בה לרעה.

נאמר בפסוק ו: "גַּם אֲנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בָתָם לְבָבְךָ עֲשִׂיתִי זֹאת... עַל כֵּן לֹא נִתְּתִיד לְנֹגַע אֵלֶיךָ"

כלומר אמנם אבימלך לא ידע ששרה נשואה לאברהם, אך לקיחת שרה נגד רצונה זה מעשה עוולה, וכדברי הרד"ק שכתב: "כי אפילו לא היתה אשתו אלא אחותו, דבר רע הוא לקחת אישה שלא מדעתה". ועוד: הסיבה לכך שאבימלך לא נגע בשרה, היא משום שה' מנע זאת ממנו ולא בגלל רצונו הטוב, וכדברי הרלב"ג שהבאנו בפסוק ד'.

נאמר בפסוק ז: "וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת הָאִישׁ כִּי נָבִיא הוּא וַיִּתְּפַלֵּל בְּעֶדְךָ וַיְחִיָּה..."

בפסוק זה נברר שתי נקודות:

האחת – פירוש המילה "נביא" (הנזכרת לראשונה בתורה בפסוק זה).

השניה – הקשר בין היות אברהם נביא לציווי להשיב אליו את שרה.

נסביר **כרש"י**: "השב אשת האיש - ואל תהא סבור שמא תתננה בעיניו ולא יקבלנה, או ישנאך ולא יתפלל עליך, כי נביא הוא" - יודע שלא ננעת בה, לפיכך 'ויתפלל בעדך'".

כלומר לפי רש"י פירוש המילה "נביא" - יודע את האמת, ולכן היות אברהם נביא היא נימוק לציווי להשיב אליו את שרה, שכיוון שאברהם יודע שאבימלך לא נגע בשרה יהיה מוכן לקבלה בחזרה. בכך יש גם נימוק להמשך: "ויתפלל בעדך" - מכיוון שאברהם יודע שאבימלך לא נגע בשרה הוא לא יכעס על אבימלך ואף יתפלל בעדו (רד"ק ורשב"ם הסבירו בדרך אחרת. עיין שם).

נביא את דברי המשנה, שאדם המחזיר לחברו את אשר לקח ממנו או הזיק לו, אין ה' סולח לו עד שיבקש מחברו סליחה. וכך נאמר במסכת בבא קמא (פ"ח, מ"ז): "אף על פי שהוא נותן לו - אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו, שנאמר: 'ועתה השב אשת האיש... ויתפלל בעדך'".

נאמר בפסוק ח: "וַיִּשְׁכֶּם אַבְיִמֶלֶךְ בְּבִקְרָא וַיִּקְרָא לְכָל עֲבָדָיו..."

אבימלך השכים בבוקר זה יותר מהרגלו, "לא המתין לעת קום המלכים משנתם כי לבו חרד על החלום" (רד"ק), שכן נבהל מדברי ה' וחשש שהוא עומד למות.

נשאל את הילדים: כיצד היה צריך אבימלך לנהוג בעקבות דברי ה' אליו בלילה?

נגיע עמם לכך שהיה עליו להזדרז להשיב את שרה לאברהם, ואף ראוי היה שיעשה זאת בעוד לילה מיד לאחר שה' דבר עמו, לפני שדיבר עם עבדיו ועם אברהם.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים מֶאֱדָם"

עבדי אבימלך היו שותפים עמו במעשה לקיחת שרה, כפי שכתב הרד"ק: "שהיו נסכמים [מסכימים] בלקיחת האישה, ושהיללו אותה לו [לאבימלך] כדי שיקחנה", ומשום כך יראו שמא גם הם ימותו, כפי שכתב הנצי"ב: "ויראו האנשים מאד - שחששו מי יודע אם יתפלל אברהם".

כלומר אחרי דברי ה' לאבימלך, הבינו כל עבדיו שחטא לקיחת שרה בכוח וגרימת צער רב לאברהם ולשרה הם מעשים חמורים מאד, ופחדו שמא אברהם לא ירצה למחול להם ולהתפלל בעדם וכולם ימותו.

ניתן לומר שחששם נבע מהתנהגות בני האדם באותם ימים - כנענים ופלשתים - שהיו שומרים עברתם וכעסם לנצח, ולא היו מוכנים לסלוח אף על חטא קטן שחטא אדם כלפיהם, כמו שעשו לא סלח ליעקב על לקיחת הברכות, אפילו לאחר עשרות שנים.

נאמר בפסוקים ט-י: "וַיִּקְרָא אַבְיִמֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ מָה עָשִׂיתָ לָנוּ... וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֵל אַבְרָהָם מָה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה"

גם כאן נגנה את דברי אבימלך שהוכיח את אברהם על התנהגותו, במקום להתחרט על שלקח את שרה בכוח ובניגוד לרצונה ללא הסכמת אברהם.

נאמר בפסוק יא: "וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם בִּי אִמְרָתִי רַק אֵין יִרְאֵת אֱלֹקִים בְּמָקוֹם הַזֶּה..."

נביא שוב את דברי רש"י שהבאנו לעיל (בשם הגמרא): "אכסנאי שבא לעיר, על עסקי אכילה ושתייה שואלין אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו?"

נסביר לילדים את הביטוי "יִרְאֵת אֱלֹקִים", ונאמר ששני דברים הביאו לכך שאברהם הבין שאין יראת אלקים במקום:
האחד – שלא ריחמו עליהם ולא הציעו להם מאכל ומשקה.
השני – חוסר הצניעות שבו שאלו על שרה.

נסב את תשומת ליבם של הילדים לביטוי "יִרְאֵת אֱלֹקִים" המופיע לראשונה בתורה בפסוק זה, ביטוי בו חכמינו ז"ל משתמשים פעמים רבות, ואף מזכירים אותו בתפילה (לעתים "יראת ה'" ולעתים "יראת שמים").

נאמר בפסוק יג: "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְּעוּ אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי..."

נסביר את המילה "הִתְּעוּ" כרש"י בפירושו השני, ש"התעו" איננו במובן שלילי אלא במובן של הליכה במקומות שלא הורגל בהם: "ויש ליישבו עוד דבר דבור על אופניו: כשהוציאני הקדוש ברוך הוא מבית אבי להיות משוטט ונד ממקום למקום..."

דברי רש"י אלו מתבארים בדברי הרד"ק שכתב: "כי הגולה ממקומו, תועה במקומות ובדרכים אשר לא ידעם ולא הורגל בהם".

נאמר בפסוק יד: "וַיִּקַּח אַבְרָמָלֵךְ צֶאֱן וּבָקָר וְעֶבְדִּים וְשִׁפְחָת וַיֵּתֶן לְאַבְרָהָם..."

כתב רש"י: "כדי שיתפיים ויתפלל עליו".

והרד"ק כתב: "פייסו בדברים ובממון, ובקש ממנו שימחול לו ויתפלל בעדו".

לאור דבריהם נאמר שהתנהגותו של אבימלך היתה טובה יותר משל פרעה; פרעה לא פייס את אברהם על שלקח את שרה, ואילו אבימלך

פייס את אברהם בדברים, כפי שנראה בפסוק הבא, וגם נתן לו צאן ובקר, עבדים ושפחות ואלף כסף.

עם זאת נדגיש, שתשובתו של אבימלך לא היתה שלמה, ונבעה מחשש שאם אברהם אבינו לא יתפלל עליו ועל בני משפחתו הם עלולים למות ולכן פייס את אברהם.

כפי שהזכרנו בתחילת פרשת לך לך (בראשית יב, ה) נציין גם כאן שהעבדים והשפחות של אבימלך עברו מהפך קיצוני בחייהם, בעוברם לבית אברהם ושרה הצדיקים.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיָּשָׁב לוֹ אֶת שְׂרָה אִשְׁתּוֹ"

נדגיש שהשבת שרה היתה התשובה העיקרית של אבימלך, והיה עליו להקדימה לכל המעשים שעשה.

נאמר בפסוק טו: "וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ הִנֵּה אֶרְצִי לְפָנֶיךָ בְּטוֹב בְּעֵינֶיךָ שֶׁב־"

גם כאן נשווה בין אבימלך לבין פרעה: פרעה גירש את אברהם באומרו: "הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וְלֵךְ" (בראשית יב, יט), ואילו אבימלך נתן לאברהם ולשרה לשבת בארצו, במקום הטוב ביותר שיבחר אברהם.

נאמר בפסוק טז: "וַיֵּלֶךְ אֶמֶר הִנֵּה נָתַתִּי אֵלַי כֶּסֶף לְאַחִיךָ..."

אבימלך גם פייס את שרה בדברים, מפני שידע שגרם לה צער גדול, ואמר לה שנתן לאברהם אלף כסף, וכך כתב הרלב"ג: "והנה אמר אבימלך המאמר הראשון לאברהם לפייסו, והמאמר השני לשרה לפייסה". ובהמשך כתב: "שראוי לאדם שעשה דבר כנגד זולתו שיפייסוהו, כדי שלא ישאר בלבו שום תרעומת עליו. ולזה תראה שהשתדל אבימלך לפייס את שרה בתכלית מה שאפשר מהפיוס, מפני שנשאר לשרה תרעומת על אבימלך".

בלימוד זה נדגיש בפני הילדים את החובה שיש לאדם הפוגע בחברו לנסות בכל כוחו לפייסו ולדאוג לכך שלא תשאר בליבו שום תרעומת עליו.

נאמר בפסוק יז: "וַיִּתְּפֹלֵל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹקִים..."

נתאר באוזני הילדים את המתח ששרר בבית אבימלך ובממלכה כולה. כולם חששו ורצו לדעת האם יסכים אברהם לסלוח על לקיחת שרה, כפי שכתב הנצי"ב (בפסוק ח): "ויראו האנשים מאד - שחששו, מי יודע אם יתפלל אברהם".

לאחר מכן נשאל את הילדים: האם אברהם הסכים לסלוח לאבימלך?

נציין את צדקותו הגדולה של אברהם, שסלח לאבימלך בלב שלם והתפלל לה' עליו ועל בני ביתו שירפאם. נוסיף, שתפילה היא יותר מסליחה, כי היא מבטאת השתתפות בצער הזולת ורצון כן ואמיתי לעזור לו.

נציין גם את צדקותה של שרה אמנו, שסלחה לאבימלך למרות שצערה היה גדול משל אברהם, שכן נלקחה בשבי המלך הרשע והיתה בודדה בארמונו, וכפי שכתב הרלב"ג: "ועל זה המאמר [אחר דברי הפיוס שאמר לה אבימלך] לא מצאה שרה טענה כנגד אבימלך, ולזה נשלם לה התוכחות ונתפייסה".

בלימוד זה נשתדל להראות לילדים את צדקותם של אברהם ושרה לעומת הלך הרוח של בני דורם, ונתאר באוזניהם את גדולת אברהם ושרה שהיו מוכנים לסלוח למרות הצער הגדול ועוגמת הנפש שנגרמו להם.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּרְפָּא אֱלֹקִים אֶת אַבְיִמֶלֶךְ וְאֶת אִשְׁתּוֹ וַאֲמָהֶתּוֹ וַיָּלִידוּ"

נבקש מהילדים לקרוא גם את הפסוק הבא (פסוק יח) ולהצביע על השאלה העולה ממנו: מדוע היה צריך ה' לרפא את אבימלך, הרי העונש היה שעצר ה' בעד רחמן של הנשים?

נענה שה' הביא מחלה גם על אבימלך, כפי שעולה מדברי רש"י בפסוק ט'.

בפסוק זה נדגיש שה' שומע את תפילת הצדיקים, שכן מיד לאחר תפילת אברהם ריפא ה' את אבימלך ואת הנשים.

המסרים העולים מפרק כ

אברהם בגרר:

1. רצונו העז של אברהם להכניס אורחים - כאשר פסקו השיירות עבר מחברון לגרר כדי שיוכל להמשיך להכניס אורחים.
2. יראת ה' - אברהם קיים את הציווי להתהלך בארץ.
3. אהבת הארץ - אברהם התהלך בארץ כדי להחזיק בה.
4. דאגה לאורח - מתוך גנותם של אנשי גרר שלא הציעו מאכל ומשתה לאברהם.
5. זהירות מפגיעה בזולת - ההקפדה על אבימלך שלקח את שרה בכוח בניגוד לרצונה.
6. אהבת ה' לאברהם ושרה - ה' דיבר עם אבימלך בחלום הלילה והזהירו בחומרה רבה.
7. הודאה על חטא - מתוך הביקורת על אבימלך שקרא לעצמו צדיק ולא הודה בחטאו.
8. גדולתו של אברהם - ה' כינהו "נביא".
9. זריזות בקיום דבר ה' - מתוך הביקורת על אבימלך שלא השיב את שרה מיד בבוקר.
10. חסרון ביראת אלקים מביא להתנהגות אכזרית כלפי בני אדם - אבימלך ועמו לא היו יראי אלקים ולכן פחד אברהם שיהרגוהו.
11. חובת פיוסו של אדם שנפגע - מתוך דברי ה' לאבימלך "ויתפלל בעדך", וממאמצי אבימלך לפייס את אברהם.
12. תשובה שלא לשמה נחשבת תשובה - קבלת תשובת אבימלך על אף שנעשתה מחשש שמא ימות.

13. גדולת אברהם ושרה שסלחו לאבימלך - אברהם אף התפלל על אבימלך ובני ביתו.

14. ה' שומע תפילת צדיקים - ה' שמע לתפילת אברהם וריפא את אבימלך ואת הנשים.

פרק כא

בפרקנו ארבעה נושאים עיקריים:

1. הולדת יצחק
2. גירוש הגר וישמעאל
3. כריתת ברית בין אברהם לבין אבימלך
4. נטיעת האשל של אברהם בבאר שבע

הולדת יצחק (פסוקים א-ח)

לידת יצחק היא מהמאורעות הגדולים שהיו בחיי אברהם ושרה ובתולדות ההיסטוריה של עם ישראל כולו. לאחר שנים רבות של עקרות, שנים שהיו מלוות בתפילות רבות, קיים ה' את הבטחתו לאברהם "אֵבֶל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ יֵלְדָת לְךָ בֵּן" (בראשית יז, יט) ונולד יצחק.

הולדת בן להורים כה זקנים היתה מאורע שעורר התפעלות רבה בקרב עמי כנען, התפעלות שאף הביאה להתעלות יושבי הארץ באותם ימים, ואף גרמה להם להבין שאין גדול כה' אלקי אברהם.

נשתדל להביא את הילדים להבין את גודל המאורע דרך הקדשת זמן משמעותי ללימוד פסוקים אלו ושינונם. נזכיר את הפסוקים שנאמרו בכריתת הברית בין ה' לאברהם (בסוף פרשת לך לך) והבטחת ה' לאברהם "וְאַתָּה בְּרִיתִי אֶקִּים אֶת יִצְחָק", פסוקים המלאים באהבת ה' לאברהם ובבחירתו בו ובזרעו לעולם. תוך כדי לימוד נצביע על התממשות ההבטחות בפרקנו, ונאמר שעם הולדת יצחק מתחילה להתקיים הבטחת ה' לאברהם "וְאֶעֱשֶׂה לְךָ גִּדּוֹל", עם שימשיך את דרכו של אברהם בשמירת דרך ה' ועשיית צדקה ומשפט, וימשיך בקיום הברית בין ה' ובין זרע אברהם לדורות עולם.

נאמר בפסוק א: "וזה פקד את שרה כאשר אמר..."

נזכיר את הבטחת ה' לאברהם: "אבל שרה אשתך ילדת לך בן" (בראשית יז, יט), וכן את המשך הפסוק המדבר על חשיבותו של בן זה, עמו יקים ה' את הברית לדורות: "והקמתי את בריתי אתו לברית עולם ולזרעו אחרי".

נציין שבבן זה תתגלה בחירת ה' "לדדתם לברית עולם להיות לך לאלקים ולזרעך אחריך" (שם, ז), וכן ההבטחה שארץ ישראל תינתן לבן זה ולזרעו, כפי שנאמר: "ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגיד את כל ארץ כנען לאחוזת עולם" (שם, ח).

כמו כן נזכיר שמזרעו של יצחק עתידים לצאת מלכים גדולים, כפי שנאמר: "מלכי עמים ממונה יהיו" (שם, טז). למלכים אלו תהיה השפעה על כל העמים, כפי שתרגם אונקלוס שם: "מלכין דשליטין בעממא", כלומר מלכים השולטים בעמים, כדוד ושלמה.

נציין שפסוקנו חוזר על כך שה' קיים את דברו ("כאשר אמר", "כאשר דבר") כדי להדגיש את הפלא שבכך, וכפי שכתב הרד"ק: "ולפי שהיה פלא, שנה העניין ושילש".

נחזור באוזני הילדים ונדגיש פלא זה והתממשותו, תוך שינון פסוקי ההבטחה והקיום.

נאמר בפסוק ב: "ותהר ותלד שרה לאברהם בן לזקנתו..."

נדבר על הפלא הגדול שבפסוק - אברהם הוליד כשהיה זקן מאוד, גיל בו אנשים מבוגרים אינם מולידים בדרך הטבע.

נדגיש שאברהם ושרה חיכו שנים רבות לבן זה והתפללו רבות על כך, וכפי שעולה מהמדרש שהביא רש"י (פסוק ו): "הרבה תפילות נענו עמה", כלומר עם קבלת תפילת שרה נענו תפילות של עקרות רבות אחרות, ומפורש באור החיים (פסוק ג): "ואומר 'אשר ילדה לו שרה', רמז למה שהיו

מתפללין תמיד. אברהם היה אומר: 'כל הורע שלי יהיה מצדקת זו', ושרה גם היא...".

נאמר בהמשך הפסוק: "...למועד אשר דבר אתו אלקים"

ה' קיים את הבטחתו לאברהם ושרה, שיולידו למרות זקנתם, בדיוק באותו זמן שהבטיח - "למועד הזה בשנה האחרת" (בראשית יז, כא), וכפי שכתב רש"י: "...בשאמר לו [ה'] 'למועד אשוב אליך' ויח, יד), שרט לו שריטה בכותל, אמר לו [ה'] לאברהם: 'כשתגיע חמה לשריטה זו בשנה האחרת - תלד'".

נדגיש שהאהבה של אברהם ושרה לבנם היתה גדולה מאד מפני שהתפללו וייחלו לבן זה שנים רבות וידעו שבו יתקיימו כל הבטחות ה'.

נאמר בפסוק ג: "ויקרא אברהם את שם בנו... יצחק"

נציין שאברהם קיים את מצוות ה' בדיוק כפי שציווהו: "אבל שרה אשתך ילדת לך בן וקראת את שמו יצחק..." (בראשית יז, יט) וקרא לבנו יצחק.

נאמר בפסוק ד: "וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים באשר צוה אתו אלקים"

אם את ילידי ביתו מל אברהם בזריזות רבה ובשמחה, כפי שלמדנו בסוף פרשת לך לך, על אחת כמה וכמה שהזדרז למול את בנו בשמחה, וכדברי הרלב"ג: "הלא תראה שאברהם אבינו הודרו למלאות מצוות ה' ומל את יצחק בנו...".

ברית המילה היא אות בין ה' ובין אברהם וזרעו, לכן שמח אברהם שמחה רבה בקיום הברית וחקיקתה בבנו יורשו.

נאמר בפסוק ה: וְאַבְרָהָם בֶּן מֵאָה שָׁנָה בְּהוֹלִיד לוֹ אֶת יִצְחָק בְּנוֹ

נראה לילדים שזו הפעם השלישית שבה מזכירה התורה את המילה "בנו", ונסביר שבכך מדגישה התורה את גודל חיבתו של אברהם ליצחק, כפי שכתב האברבנאל על גודל חיבה זו: "...היות יצחק חביב מאד אצל אביו, מפני שבא לו שלא כמנהג הטבע..."

נאמר בפסוק ו: וַתֹּאמֶר שָׂרָה צַחֵק עֲשֵׂה לִי אֱלֹהִים כָּל הַשִּׁמְעַי יִצְחָק לִי

כתב רש"י: "יצחק לי - ישמח עלי".

בעקבות דברי רש"י ניצור אצל הילדים רושם של שמחה גדולה וחגיגות, וננסה לשתף אותם בשמחה הגדולה שמילאה את כל יושבי הארץ באותו היום.

נשאל: הצחוק במובן של התפלאות על מאורע חריג מובן, אולם מדוע שמחו כל השומעים על כך שלשרה נולד בן, וכלשון המדרש בבראשית רבה (נג, ח): "שרה נפקדה, אחרים מה אכפת להם?".

כאן נדבר על הערכתם הרבה של יושבי הארץ לאברהם ולשרה. השמחה הגדולה בטובתם נבעה מתוך ההערכה גדולה שרחשו לאברהם ושרה, על טוב ליבם, עזרתם לבני האדם, צדקותם ויראתם את ה'.

נביא גם את המדרש שהביא רש"י: "הרבה עקרות נפקדו עמה, הרבה חולים נתרפאו בו ביום, הרבה תפילות נענו עמה, ורוב שחוק היה בעולם".

נאמר בפסוק ז: וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם הִינִיקָה בָּנִים שָׂרָה בִּי יִלְדָתִי בֶן לְזִקְנִי

נסביר פסוק זה כרמב"ן: "כי מי [לא היה אפילו אחד] בכל השומעים שאמר לאברהם מתחילה 'תניק בנים שרה'. אין בעולם שיאמר אליו בן, אפילו לנחמן, כי לא עלה זה על לב איש מעולם".

כלומר אף אחד לא האמין שבגיל כזה יוליד אברהם וכי שרה תוכל להניק בנים רבים.

את המילים "היניקה בנים שרה" נפרש כרד"ק: "אם מניקה אחד, בן תניק בנים אחרים, אם תרצה".

כלומר אין כוונת הפסוק שבפועל שרה היניקה בנים, אלא שהיה לה חלב רב והיה באפשרותה להניק בו בנים רבים (בגיל בוגר יותר נוכל להביא את דברי רש"י, ששרה היניקה בנים רבים).

נאמר לילדים שמדברי שרה אנו למדים שיושבי הארץ התעלו להבין שה' הוא האלקים, וכדברי הרשב"ם: "כלומר ידעו ויבינו כל השומעים מי הוא האלקים שמלל לאברהם להיות לו בן משרה... כי אין גדול כאלקים".

נאמר בפסוק ח: **"וַיִּגְדַּל הַיֵּלֶד וַיִּגְמַל..."**

כתב רש"י: "לסוף כ"ד חודש", כלומר שנתיים.

לפי דברי רש"י אלו, נציין עד כמה היטיב ה' עם שרה, שעל אף זקנותה היניקה שנתיים ימים, ממש כמו אישה צעירה, וכפי שכתב האלשיך:

"כי לא גמלוהו קודם זמנו, כאשר יקרה ליולדות בימי זקנת... כי לחוסר חלב יגמלוהו מרם הכ"ד חודש... כי פה 'ויגדל הילד' ואחר כך 'ויגמל'... שעל בן לא אמר 'ותגמלוהו', כי חלבה רב הוא מאד".

נאמר בהמשך הפסוק: **"...וַיַּעַשׂ אֲבִרָהֶם מִשְׁתֶּה גְדוֹל בְּיוֹם הַגְּמִל אֶת יִצְחָק"**

נדבר עם הילדים על המשתה הגדול שעשה אברהם ונציין שתי סיבות לעריכת משתה זה:

א. **שמחת אברהם בבנו שנולד לו**, וכדברי הרלב"ג: "עשה אברהם משתה גדול לרוב שמחתו במה שזיכתו השם יתעלה בשנתן לו זה הבן". והרד"ק כתב: "עשה אברהם אבינו זה ליצחק משמחתו בו".

שמחה זו היתה חביבה במיוחד ביום היגמל את יצחק, כדברי רבנו בחיי: "וידוע עוד כי אין אהבת האב לבן לא ביום ההולדה ולא ביום המילה, אלא ביום שנגמל, ואז תחזק אהבתו יותר ויותר".

ב. הודיית אברהם לה' על הנס שבלידת בנו, וכדברי האברבנאל:

"ובעבור אותו הנם העצום עשה אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק, כדי לתת הודאה לאלקיו על הנם הזה".

נסביר על פי דברי חכמינו ז"ל (להלן), שבכלל המשתתפים הרבים היו כל גדולי ומלכי כנען וההודיה לה' היתה בפרסום גדול. מי בא למשתה זה?

כתב רש"י: "משתה גדול - שהיו שם גדולי הדור, שם ועבר ואבימלך". חכמינו הוסיפו במדרש, שהיו שם כל מלכי כנען עם שרי צבאותיהם, וכך נאמר **בבראשית רבה** (נג, י): אותן ששים ושנים מלכים שהרג יהושע כולם היו במשתה של אברהם אבינו, ולא שלושים ואחד היו? ...אלא הוא [מלך] ואנטיקסור [שר צבא] שלו".

לפי דברי הרשב"ם (בפסוק ו), ששרה אמרה שכל השומעים ידעו ויבינו מי האלקים, הרי שבמשתה זה המלכים ראו את הפלא בעיניהם והתעלו כולם לומר "ה' הוא האלקים".

נתאר לילדים את גודל המשתה, את הגעת המלכים מכל קצות הארץ עם נשותיהם ושרי צבאותיהם, את השמחה הגדולה שהיתה שם ואת השפעתו המופלאה של אברהם אבינו על כל מלכי כנען, השפעה שהובילה להכרתם כי ה' הוא האלקים.

כדי להעצים מעמד זה ניתן לערוך בכיתה מסיבה חגיגית לכבוד הולדת יצחק, בה נמחיש את הגעת המלכים למשתה עם חליפותיהם וכתריהם, כשכל ילד מדמה את אחד המלכים המופיעים בספר יהושע (פרק יב).

גירוש ישמעאל והגר (פסוקים ט-כא)

נאמר בפסוק ט: "וַתֵּרָא שָׂרָה אֶת בֶּן הָגֵר הַמִּצְרִית... מִצְחָק"

בליקוטי אנשי שם מבואר:

"שרה היתה אישה חכמה וצדקת, וראתה בישמעאל מעלה וחסרון. המעלה: שהוא שומע בקול אמו... והחסרון: שהוא לץ... כי כל איש חומא השומע דברי מוסר יוכל להיות שיתפעל מזה ויתעורר לחזור למוטב, לא בן הלץ אשר מדרכו להתלוצץ תיכף מהמוכית... וידוע שאברהם היה מוכיח תמיד לבניו לשמור התורה ומצוות והדריכם בדרך הישר... והנה שרה ראתה לישמעאל מצחק בשחוק וליצנות..."

מדבריו עולה שאכן אברהם התאמץ ללמד את ישמעאל מהי דרך ה' יחד עם ילידי ביתו, אבל ישמעאל עשה ליצנות מדברי המוסר ולא רצה לקבלם.

הרמב"ן ביאר: "והנכון בעיני שהיה זה ביום הנמל את יצחק, וראתה [שרה] אותו מלעיג על יצחק או על המשתה הגדול...".
ורש"י (בפסוק י) כתב:

"מתשובת שרה 'כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני' אתה למד שהיה מריב [ישמעאל] עם יצחק על הירושה, ואומר 'אני בכור ונומל פי שנים', ויוצאים בשדה ונומל קשתו ויורה בו חצים... 'ואמר הלא משחק אני'".

על פי דברי רש"י נסביר שישמעאל חשב שהוא הבן החשוב כי הוא הבכור ומגיע לו פי שניים בירושה, כפי שנאמר **בבראשית רבה** (נג, יא): "שבשעה שנולד יצחק היו הכל שמחים. אמר להם ישמעאל: שומים אתם! אני בכור ואני נומל פי שניים מיצחק".

על פי דברי הרמב"ן, שישמעאל לעג על המשתה, נסביר שישמעאל

הבין שמטרת המשתה הגדול להראות שיצחק הוא הבן העיקרי, ממשיכו של אברהם, והוא זה שיקבל את עיקר הירושה, ועל זה לעג ישמעאל ואמר: אני הבכור, ולא אתן ליצחק להיות ממשיך דרכו של אברהם. בעקבות דברי בעל הליקוטי אנשי שם, נאמר לילדים שכשם שישמעאל לעג על דברי המוסר של אברהם, כך לעג על המשתה הגדול ובטלו, וטען שהוא הבכור ולו משפט הירושה.

לסיכום, נציג בחומרה את התנהגותו השלילית של ישמעאל: ליצנותו, לעגו על המשתה הגדול עם כל המשמעות שבו וגאווותו שהוא הבכור. הצגת חומרת התנהגותו של ישמעאל תסייע להבנת דרישתה של שרה אמנו לגרש אותו ואת אמו.

נאמר בפסוק י: "וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גֵּרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֵת בְּנָהּ..."

כתב רבי אברהם סבע בספרו **צרור המור**: "ויש להודות על [להסכים עם דבריו] חכמינו ז"ל שאמרו: שראתה הצדקת בו [בישמעאל] דברי עבירה, ויראה [פחדה] שיוציא את בנה לתרבות רעה".

ובלקוטי אנשי שם כתב: "לא די שהוא בעצמו לא יקבל מוסר, אלא עוד יגרום ליצחק ולשארי אנשים ללמוד ממעשיו הרעים, ושלא לשמוע דבר מוסר של אברהם" (ומעין זה כתב גם הכלי יקר).

על פי דבריהם נסביר שבקשת שרה מאברהם לגרש את ישמעאל לא נעשתה מחוסר רחמנות, אלא מאהבתה הרבה ליצחק ומפחדה שישמעאל ישפיע עליו לרעה. בקשתה מאברהם לגרש גם את הגר היתה מפני ששרה דאגה לישמעאל ולא רצתה שימות בדרך במדבר, וכדברי הרמב"ן: "ואמרה [שרה לאברהם] שיגרש גם אמו, כי לא יוכל הנער לעזוב את אמו, ועזב את אמו ומת".

נאמר בהמשך הפסוק: "...כִּי לֹא יִרְשׁ בֶּן הָאִמָּה הַזֹּאת עִם בְּנֵי עִם יִצְחָק"

נאמר שלשרה היה חשש נוסף מהשארית ישמעאל בבית אברהם, שישמעאל ירצה להיות ממשיכו של אברהם, יקח פי שניים מירושת אברהם וישאיר ליצחק את החלק הקטן, ואולי אף ישתלט על הירושה

כולה וייקחה לעצמו. שרה ידעה שיצחק הוא המשכו של בית אברהם, ממנו עתיד לצאת הגוי הגדול, בו יתקיימו כל הבטחות ה' והוא שראוי לקבל את ירושת אברהם.

נאמר בפסוק יא: "וַיַּדַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אֲבִרָהָם עַל אֹדֶת בְּנוֹ"

כתב רש"י: "[הרע בעיני אברהם היה] ששמע שיצא [ישמעאל] לתרבות רעה. ופשוטו: על שאמרה לו [שרה] לשלחו".

והרד"ק כתב: "כי אף על פי שהיה בן האמה, בנו היה, והיה אוהב אותו כי היה בכורו, והיה מרחם עליו כרחם אב על בנים".

על פי דבריהם נשמיע לילדים שני דברים שהיו קשים מאוד לאברהם וגרמו לו צער רב:

האחד - בקשת אשתו לשלח את בנו (על אף שישמעאל חטא והלך בדרך רעה אברהם אהבו, כי היה בנו).

השני - שבנו ישמעאל "יצא לתרבות רעה", כלומר התנהג באופן שלילי.

נדבר גם על הכבוד הגדול שרחש אברהם לשרה אשתו. אברהם שמע בקול שרה למרות הקושי שבדבר (על פי רד"ק).

נאמר בפסוק יב: "וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל אֲבִרָהָם אֵל יִרַע בְּעֵינֶיךָ עַל הַנֶּעַר וְעַל אִמָּתְךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקוֹלָהּ..."

בפסוק זה אנו נפגשים עם דבר ה' לאברהם לשמוע בקול שרה. ה' אמר לאברהם שלא ירע בעיניו לגרש את ישמעאל ואת הגר אמו כי שרה צודקת, וכלשון הספורנו: "שמע בקולה - כי בדין אמרה לעשות כך". נציין את גדולתה של שרה, שהקדוש ברוך הוא עצמו אישר את דבריה. מכאן נראה לילדים את חכמתה וצדקותה של שרה אמו לראות ולהכיר באמת (נדגיש שבכל התורה לא מצאנו שהקדוש ברוך הוא מצדיק דברי בשר ודם, למעט בפסוק זה ובענין בנות צלפחד).

על פסוק זה ידועים דברי רש"י: "שמע בקולה - למדנו שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות".

לאור דבריו נשמיע באוזני הילדים את גדולתה של שרה, שזכתה

לרוח הקודש ואף לכוון לדברי ה'. את לשונו של רש"י לא נביא לילדים בגיל הצעיר, כדי שלא יטעו בהבנת דבריו ויחשבו שכביכול שרה היתה גדולה מאברהם.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...כִּי בִיצַחַק יִקְרָא לְךָ זֶרַע"

כלומר יצחק לבדו יקרא 'זרע' אברהם.

נעלה את השאלה: הרי גם ישמעאל הוא מזרע אברהם?

נענה שיצחק הוא עיקר הזרע, כי נולד משרה, ועמו הבטיח ה' לכרות ברית לו ולזרעו, וכפי שכתב **הרשב"ם**: "יקרא לך זרע - בריתי שהקימותי לזרעך, לתת להם את ארץ כנען... על יצחק הבטחתיו".

והאברבנאל הביא בשם **הרלב"ג**, שכיוון שיצחק הוא הזרע העיקרי של אברהם, "היתה סיבה מהשם יתברך לגרש את ישמעאל כדי להפרידו מעל יצחק, בעבור שלא ילמד יצחק ממעשיו הרעים".

נשגן פסוק זה המראה שוב את גודל אהבתו של ה' ליצחק ובחירתו בו, וכן את גדולתה של שרה, נבואתה ויושר דבריה.

נאמר **בפסוק יד**: "...וַיִּשָּׂם אֲבִרָהֶם בְּבֶקֶר..."

נציין שאברהם השכים בבוקר מוקדם לקיים את מצוות ה' למרות הקושי הגדול לשלח את בנו ואת הגר שפחתו.

בלימוד זה נדגיש באוזני הילדים את זריזותו וגבורתו של אברהם בקיום המצוות, על אף הקושי.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וַיִּקַּח לֶחֶם וְחֶמֶת מִיֵּם וַיִּתֵּן אֶל הָגֵר שֵׁם עַל שְׁכָמָה..."

כתב **האבן עזרא**: "ונתן לחם ומים, מה שיספיק לה עד באר שבע כי בגרר היה [ישב] אברהם".

כלומר אברהם ריחם על הגר וישמעאל ונתן להם כמות מים מספקת לדרך. נוסף גם את דברי הרד"ק, שאברהם לא נתן להם כמות גדולה יותר של מים כדי לא להכביד על הגר בהליכתה במדבר: "נתן לה מזון ליום או ליומיים כי לא תוכל עוד שאת".

נוסף ונראה את צדקותו של אברהם, שטרח ושם את המים על שכמה של הגר ולא נתן לה להתכופף. נאמר גם, על פי דברי אבן עזרא ורד"ק, שאברהם נתן להגר כסף וזהב ולא שילחם ריקם, על אף שדבר זה לא נזכר במפורש בתורה.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וְאֵת הַיֶּלֶד וְיִשְׁלַחָהּ..."

כתב הרד"ק: "וישלחה - מביתו, או ליוה אותה עד חוץ לעיר". והספורנו כתב: "ליוה אותה ברוב חסדו, כמו 'ואברהם הולך עמם לשלחם'".

נציין שלשון שילוח המובאת בתורה משמעותה פעמים רבות ליווי, כמו "וְאֶבְרָהָם הֵלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְחָם" (בראשית יח, טז), "וְיִשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת חֲתָנּוֹ" (שמות יח, כז) ועוד.

בלימוד זה נדגיש את טוב ליבו של אברהם, שגם כאשר גירש את ישמעאל והגר דאג להם ככל יכולתו.

נאמר בפסוק טו: "וַיִּכְלוּ הַמֵּיִם מִן הַחֶמֶת וַתִּשְׁלַח אֶת הַיֶּלֶד תַּחַת אֶחָד הַשִּׁיחִים"

כתב האברבנאל: "ולכן השליכה את הילד תחת אחד השיחים... כדי שלא יכהו חום השמש".

נגנה את התנהגותה של הגר שעזבה את בנה החולה לבדו והתרחקה ממנו, על אף שלא רצתה לראות במותו. אם רחמנית צריכה להתגבר על הקושי הרגשי ולשבת ליד הילד ולעודדו, כפי שעולה מדברי האברבנאל: "כי בראות הגר שגורש בנה מבית אברהם... כמעט שנתאכזר עליו ונתייאשה".

נאמר בפסוק טז: "...וַתֵּשֶׁב מִנְּגֵד וַתֵּשֶׂא אֶת קִלְהָ וַתִּבְנֶה"

נסביר שהגר בכתה מרוב צער על מצבו של בנה, ויחד עם הבכי התפללה לה' שיושיע אותו.

נציין שגם ישמעאל בכה, כפי שרואים בפסוק הבא, ואף הוא התפלל, כפי שכתב האלשיך: "וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנְּגֵד - לַהֲתַפְלֵל, כִּי נִרְאָה מִרְבוּתֵינוּ ז"ל כִּי שֵׁנֵיהֶם הָיוּ מִתַּפְלְלִים" (כוונתו לדברי חז"ל שהביא רש"י בפסוק הבא).

נאמר בפסוק יז: "וַיִּשְׁמַע אֱלֹקִים אֶת קוֹל הַנֶּעֶר..."

כתב רש"י: "מכאן שיפה תפילת החולה [על עצמו], מתפילת אחרים עליו [מתפילה שאחרים מתפללים לרפאותו], והיא [תפילת החולה על עצמו] קודמת להתקבל".

נשאל את הילדים: מדוע תפילת החולה על עצמו מתקבלת יותר? נענה, שאדם הנמצא בצרה מתפלל בכוונה גדולה יותר ומעומק הלב.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּקְרָא מִלֶּאךָ אֱלֹקִים אֶל הָגֵר מִן הַשָּׁמַיִם... אֶל תִּירָאִי כִּי שָׁמַע אֱלֹקִים אֶל קוֹל הַנֶּעֶר בְּאֶשֶׁר הוּא שָׁם"

כתב הרמב"ן: "שיאמר 'כי שמע אלקים אל קול הנער' במקום אשר הוא שם, הודיע אותה שלא תצטרך ללכת משם אל מעין ובור, כי במקום ההוא ירווה צמא מיד".

לפי דבריו נסביר שה' שמע אל הנער, הרווה את צימאונו במקום בו היה נמצא, ולא הטריחו ללכת אל המים.

נאמר בפסוק יט: "וַיִּפְקַח אֱלֹקִים אֶת עֵינֶיהָ וַתֵּרָא בָּאָר מַיִם..."

נאמר לילדים, על פי הספורנו, שלא היה פה נס גלוי של בריאת באר מים בשביל ישמעאל, אלא ה' עזר להגר למצוא באר, וכך כתב: "נתן בה [בהגר] דעת להכיר מקום מים שהיה שם, כי לא היתה סומא קודם לכן". נסביר לילדים שהבאר היתה מוסתרת וה' נתן להגר דעת וכיוון את עיניה למקום המים.

נוסיף ונאמר שה' עשה דבר זה כדי לקיים את הבטחתו לאברהם (בפסוק יג), הבטחה ששבה ונאמרה בפסוק י"ח על ידי המלאך - "כִּי לְגוֹי גָדוֹל אֲשִׁימְנֶוּ".

כריתת ברית בין אברהם לבין אבימלך (פסוקים כב-לב)

נאמר בפסוק כב: "וַיְהִי בַעַת הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכַל שֶׁר צָבָאוֹ אֵל אֲבִרָהָם לֵאמֹר אֱלֹקִים עִמָּךְ בְּכָל אֲשֶׁר אָתָּה עֹשֶׂה"

כתב רש"י: "אלקים עמך - לפי שראו [אבימלך ושר צבאו] שיצא משכונת סדום לשלום ועם המלכים נלחם ונפלו בידו ונפקדה אשתו לזקוניו". כלומר שמו של אברהם התפרסם אף בקרב גויי הארץ. במיוחד התרשמו מניצחונו המופלא על ארבעת המלכים ומנס פקידת שרה והולדת יצחק בגיל מופלג. נוסף ונאמר שדברים אלו הביאו אותם להבנה שה' אוהב את אברהם ומיטיב עמו למעלה מדרך הטבע.

נתאר לילדים את הכבוד הגדול שהיה כאשר הגיעו לאוהל אברהם מלך מממלכה גדולה ומשנהו בגדולה ושר צבאו, ונאמר שבכך התקיימו דברי ה' לאברהם "ואגדלה שמך", כפי שכתב האברבנאל: "ואבימלך, כדי לכבד את אברהם, רצה שיהיה בהפך [שאחר שאברהם בא אליו בעבר], שיבוא הוא [אבימלך] מארצו אל המקום אשר היה בו אברהם עם מקנהו, לברות עמו שם את הברית".

נאמר בפסוק כג: "וַעֲתָה הִשָּׁבְעָה לִי בָאֱלֹקִים הַנָּה אִם תִּשְׁקֹר לִי וּלְגִנִּי וּלְנִכְדִּי..."

"תִּשְׁקֹר" - תבגוד (רס"ג), כלומר תשיבני רעה תחת הטובה שגמלתי עמך. "גִּנִּי" - בני.

כתב הרמב"ן (בראשית כו, כט):

"ויתכן שהיה אברהם גדול מאד ורב כח, שהיו בביתו שלוש מאות איש שולף חרב, ולו בעלי ברית רבים, והוא גם בן חיל אשר לבו כלב האריה, ודרך ארבעה מלכים גבורים מאד וניצחם, ואשר ראו

הצלחתו כי היא מאת האלקים, פחד ממנו מלך פלשתים פן יכבוש ממנו מלכותו, ונקל זאת [יותר בקלות] ממלחמת ארבעת המלכים".

כלומר אבימלך ושר צבאו פחדו מאברהם, מאחר שהכירו את גבורתו הרבה, כפי שהתגלתה במלחמתו כנגד ארבעת המלכים, ומאחר שידעו שה' עמו בכל אשר הוא פונה, חששו שאברהם יכבוש את ארצם מידיהם, וכן חששו שאברהם וזרעו יגרשו את זרעם מהארץ, כדברי רבנו בחיי: "בקש אבימלך... שלא יגרש אברהם את בניו מארצם...". נוסף שאבימלך ושר צבאו גם ידעו על הבטחת ה' את הארץ לאברהם ולזרעו, וחששו שאברהם ירצה לממש הבטחה זו ולכבוש את הארץ, כדברי הבכור שור: "יודע אבימלך שאברהם יירש את הארץ ויגרש זרעו אותם משם".

נאמר בפסוק כד: "וַיֹּאמֶר אֲבִרְהָם אֲנִי אֲשָׁבַע"

כאן אנו נפגשים במידת הכרת הטוב המופלאה של אברהם, שהסכים להישבע לאבימלך ולשר צבאו, ואף לכרות עמם ברית, בגלל החדש שעשה עמו אבימלך שנתן לו לשבת בארצו.

נדגיש את הכרת הטובה של אברהם לאבימלך מפני שהיא מסר חשוב העולה מפרק זה. נציין כמה נקודות המראות גדולת מידה זו: נכונותו של אברהם לגמול טובה עם אבימלך על אף שגרם לו צער גדול, נכונותו לגמול טובה לא רק לאבימלך אלא גם לבניו ולנכדיו, והסכמת אברהם להישבע ולהבטיח הבטחה גמורה שישמור שבועה זו ללא שינוי.

בלימוד פסוק זה נרחיב בלימוד על מידת הכרת הטוב של אברהם, שהיא אחת המידות היסודיות בעבודת ה'.

נאמר בפסוק כה: "וְהֹכַח אֲבֹרָהִם אֶת אֲבִימֶלֶךְ עַל אֲדֹת בָּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עִבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ"

נציין את אומץ ליבו של אברהם אבינו להוכיח את אבימלך, על אף שהיה מלך חשוב, ונסביר שאברהם היה איש אמת ועל כן לא שמר את הדברים בקרבו, וכדברי הרלב"ג:

"שראוי לאדם להרחיק פעולת העושק והחמס [הגזל] כפי מה שאפשר, הלא תראה שאברהם הוכיח את אבימלך, עם [למרות] היותו מלך, על העושק שעשקוהו עבדיו, לחושבו [מאחר שחשב אברהם] שכבר עשו [עבדיו] זה [לקחו את המים] במצותו... שראוי להיות אביר לב בעת הראוי. הלא תראה שאברהם אבינו... התחזק למעון כנגדו..."

נאמר בפסוק כז: "וַיִּקַּח אֲבֹרָהִם צֶאֱן וּבָקָר וַיִּתֵּן לְאֲבִימֶלֶךְ וַיְכַרְתּוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית"

כתב בספר צרור המור: "ודרך כורתי ברית להיות שווין זה אצל זה במעלה ובכבוד, בענין שתהיה ביניהם אהבה שווה בלי חילוק". כלומר אברהם נתן מתנות לאבימלך, בגלל אהבת השלום שהיתה לו. בכך רצה אברהם להראות שהוא שווה לאבימלך שנתן לו מתנות בעבר, וכך תהיה אהבה שווה בין שניהם.

והנצי"ב כתב: "לכד השבועה בה' שהיה אחר כך, כרתו ברית אהבה". נדגיש שאברהם היה מוכן לכרות עם אבימלך ושר צבאו ברית של אהבה מכיוון שהם שינו את יחסם כלפיו.

בפסוק זה נראה לילדים את גודל רדיפת השלום של אברהם, אף עם אלו שהרעו לו בעבר.

נאמר בפסוקים כח-ל: "וַיַּצַּב אֲבְרָהָם אֶת שֶׁבַע כְּבָשׂוֹת הַצֹּאן לְבְרָהּ... וַיֹּאמֶר כִּי אֶת שֶׁבַע כְּבָשׂוֹת תִּקַּח מִיָּדִי בְּעֵבוֹר תִּהְיֶה לִּי לְעֵדָה כִּי חֲפַרְתִּי אֶת הַבָּאָר הַזֹּאת"

עניין הצבת שבע הכבשות דורש ביאור, וישנם פירושים שונים בדברי חכמינו. נסביר על פי הרד"ק והאברבנאל.

הרד"ק כתב:

"וַיַּצַּב - מֵהַצָּאן וְהַבָּקָר שֶׁנִּתְּן לוֹ, לָקַח שֶׁבַע כְּבָשׂוֹת וְהַצִּיב אוֹתָן לְבְרָהּ. לָקַח שֶׁבַע, לְפִי שֶׁלִּשׁוֹן הַמִּסְפָּר הַזֶּה וְלִשׁוֹן שְׁבוּעָה אֶחָד, וְלִפִּי שֶׁתִּהְיֶה עֵדוּת עַל שֶׁבַע הַכְּבָשׂוֹת וְעַל הַשְּׁבוּעָה כְּאֶחָד לְדוּרוֹת הַבָּאִים, כִּי בִשְׁבַע כְּבָשׂוֹת וּבִשְׁבוּעָה כִּרְתּוֹ בְּרִית, לְפִיכֵךְ קָרָא הַמָּקוֹם בָּאָר שֶׁבַע".

והאברבנאל כתב:

"נִתְּן לוֹ אֲבָרָהָם שְׁבַעַת הַכְּבָשׂוֹת כְּדִי שִׁיסְתַּלַּק מֵעֲלָיו כָּל עֲרֵעוֹר שֶׁאִפְשָׁר לְהִיּוֹת לוֹ עַל זֶה [עַל הַבָּאָר], עַד שֶׁמִּפְנֵי זֶה קָרָא לְמָקוֹם 'בָּאָר שֶׁבַע', לְפִי שֶׁשֶּׁם נִשְׁבָּעוּ שְׁנֵיהֶם וְגַם שֶׁשֶּׁם כִּרְתּוֹ שְׁנֵיהֶם בְּרִית...".

לאור דבריהם נסביר שאברהם נתן לאבימלך צאן ובקר במתנה, לאות ידידות ביניהם ולסמל את כריתת ברית האהבה שביניהם. מתוך הצאן והבקר שנתן אברהם לאבימלך הפריש אברהם שבע כבשות והעמידן בנפרד, ליד הבאר, כדי ששבע הכבשות יזכירו את השבועה שנשבעו שניהם לדורות הבאים, וכך יסתלק כל ערעור על הבאר.

הכנסת האורחים של אברהם בבאר שבע (פסוק לג)

נאמר בפסוק לג: "וַיֵּשֶׁע אֶשֶׁל בַּבָּאָר שֶׁבַע..."

נפרש את המילה "אֶשֶׁל" כפשוטו: סוג עץ, וכפי שתרגם אונקלוס: "ונציב אילנא" - נטע אילן, וכך פירש גם האבן עזרא.

ורש"י כתב (על פי הגמרא במסכת סוטה י ע"א): **"רב ושמואל** [חלקו מהו אשל]: **חד אמר פרדם, להביא ממנו פירות לאורחים בסעודה, וחד אמר פונדק לאכסניא, ובו כל מיני פירות"**.

לאור דבריו נאמר לילדים שיש פירוש שני למילה **"אשל"**, והוא: פרדס עם סוגי עצי פרי שונים.

נביא גם את דברי חכמינו ז"ל **"בבראשית רבה** (נד, ו): **"אשל" - פרדם. 'שאל' - מה תשאל? תאנים וענבים ורימונים"**.

כלומר אברהם נטע פרדס עם עצי פרי שונים כדי שיוכל להציע לכל אדם פרי אותו הוא אוהב (חכמים דרשו את אותיות **"אשל" - "שאל"**, כלומר בקש מה שאתה אוהב).

נוסיף ונאמר שאברהם אף הקים פונדק (מלון) בבאר שבע, כדי שהאורחים יוכלו לנוח ולישון, וכפי שכתב **ורש"י** על הגמרא (שם): **"פונדק - ללון שם אורחים. ולשון 'אשל' נומריקון [ראשי תיבות] הוא - אכילה, שתיה, לוויה, שהיה [אברהם] מאכילן ומשקן ואחר כן מלווה אותן"**. (לא נפרש את המילה **"אשל"** במובן של פונדק, שכן אין זה פשוטו של מקרא).

במדרש שם הוסיפו שאברהם הציע לאורחיו אף סוגי מאכלים שונים: **"שאל מה תשאל: עיגולא [לחם], קופר [בשר], חמר [יין], ביעין [ביצים]"**.

בלימוד פסוק זה נעסוק עם הילדים בגודל אהבת אברהם לבריות, בנדיבות לבו הגדולה בהכנסת האורחים הבאה לידי ביטוי במחשבה, בתכנון, במאמץ וטירחה, בהשקעת ממון רב בנטיעת עצים, בבניית פונדק ובנתינת מאכלים, בדאגה שהכל יהיה לשביעות רצונם של האורחים, בדאגה למנוחתם ואף בליוויים בצאתם לדרכם.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּקְרָא שְׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם"

כתב רש"י:

"על ידי אותו אשל נקרא שמו של הקדוש ברוך הוא אלוה לכל העולם. לאחר שאוכלים ושותים, אומר להם: 'ברכו למי שאכלתם משלו. סבורים אתם שמשלי אכלתם?! משל מי שאמר והיה העולם אכלתם!'"

מקור דברי רש"י בגמרא במסכת סוטה (שם), שהוסיפה:

"אמר ריש לקיש: אל תיקרי 'ויקרא' אלא 'ויקריא', מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקדוש ברוך הוא כפה כל עובר ושב. ביצר [עשה זאת]? לאחר שאכלו ושתו, עמדו לברכו, אמר להם: 'וכי משלי אכלתם?! משל אלקי עולם אכלתם', חודו ושבתו וברכו למי שאמר והיה העולם".

מדברי הגמרא עולה שאברהם לא כפה על אורחיו לברך, אלא כיוון שהאורחים עמדו לברכו הוא הדריך אותם כי עליהם לברך את ה'. לאור זאת נספר לילדים את דברי חכמינו ז"ל אלו ונסביר להם שפירוש המילים "ויקרא בשם ה'" הוא שאברהם קרא את שם ה' לפני האנשים, והודיע להם שה' הוא האלקים בורא העולם, ולו ראוי להודות ולברך.

נדגיש שקריאתו של אברהם בשם ה' נבעה מאהבת ה' ומאהבת הבריות, שרצה להיטיב להם באופן המושלם, גם בחומריות וגם ברוחניות.

המסרים העולים מפרק כא

הולדת יצחק:

1. קיום הבטחת ה' לאברהם ושרה שילדו - ה' קיים הבטחתו לאברהם ושרה שיתן להם בן.
2. אהבת ה' לאברהם ושרה - נתן להם בן למרות זקנותם.
3. קיום ציווי ה' - אברהם קרא לבנו יצחק, כפי שציווהו ה'.
4. זריזות במצוות - אברהם הזדרז במילת בנו.
5. הערכת הבריות את אברהם ושרה - כל השומעים על לידת יצחק שמחו.
6. גדולת ה' - ה' עשה פלא גדול, שאברהם ושרה הולידו למרות זקנותם, ושלמרות זקנותה של שרה נתן לה חלב רב.
7. שמחת אברהם במתנת ה' - אברהם שמח על שזיכהו ה' בבן וערך משתה גדול.
8. הודיה לה' - אברהם הודה לה' וערך משתה גדול.
9. מצוות קידוש השם - אברהם עשה משתה גדול כדי שכולם יראו את גדולת ה' ויתקדש שם ה' ברבים.

גירוש הגר וישמעאל:

1. קבלת תוכחה על התנהגות שלילית - מגנותו של ישמעאל שלא רצה לקבל תוכחת מוסר.
2. צדקותה של שרה ודאגתה ליצחק - שרה אמרה לאברהם לגרש את ישמעאל, כדי שלא ילמד את יצחק מעשים רעים.
3. דאגת שרה לישמעאל - שרה אמרה לאברהם לשלח את הגר עם ישמעאל, כדי שלא ימות במדבר.

4. שלום בין איש לאשתו - אברהם שמע בקולה של שרה.
5. גדולתה של שרה ורוח קודשה - ה' אמר לאברהם לשמוע בקולה של שרה שדבריה נאמרו ברוח הקודש.
6. אהבת ה' ליצחק - ה' הבטיח שיצחק יחשב עיקר זרעו של אברהם.
7. זריזות בקיום מצוות ה' - אברהם השכים בבוקר לשלח את ישמעאל.
8. גבורה בקיום המצוות - אברהם שמע בקול ה' וגרש את ישמעאל למרות הקושי שבדבר.
9. טוב ליבו של אברהם - אברהם נתן להגר וישמעאל מים (ואף העמיסם בעצמו על שכם הגר), כסף וזהב וצידה לדרך, וכן ליוה אותם.
10. חמלה על הזולת - אברהם לא נתן כמות מים גדולה להגר וישמעאל כדי לא להכביד עליהם.
11. חוסר החמלה של הגר על בנה - השליכה את הילד תחת השיחים ולא נשארה לצידי לעודדו.
12. תפילה לה' בעת צרה - הגר וישמעאל בכו והתפללו לה'.
13. מעלת הכוונה בתפילה - ה' קיבל את תפילת ישמעאל יותר מתפילת הגר, כיוון שנאמרה מעומק הלב.
14. חמלת ה' על הגר וקיום ההבטחה לאברהם - ה' פקח את עיני הגר לראות מה שלא הצליחה לראות קודם לכן.

כריתת ברית בין אברהם לאבימלך:

1. קיום הבטחת ה' לאברהם "ואגדלה שמך" - אבימלך ושר צבאו נתנו כבוד גדול לאברהם ובאו אליו לכרות עמו ברית.
2. הכרת הטוב - אברהם היה מוכן לכרות ברית עם אבימלך למרות שהרע לו, בגלל הטובה שעשה עמו בעבר.
3. גודל מידת האמת ודרישתה - אברהם הוכיח את אבימלך ללא פחד.

4. תוכחה מביאה לידי שלום - לאחר תוכחת אברהם לאבימלך כרת עמו ברית.
5. רדיפת שלום - אברהם נתן מתנות לאבימלך ונשבע לו לקיים את הברית.

הכנסת האורחים של אברהם בבאר שבע:

1. אהבת הבריות - אברהם דאג לארח את אורחיו בצורה הטובה ביותר.
2. נדיבות לב - אברהם נתן לאורחיו אוכל בשפע, ממבחר מיני מאכלים.
3. אהבת ה' - אברהם לימד את אורחיו לברך לה'.

פרק כב

בפרקנו ארבעה נושאים עיקריים:

1. ציווי ה' לאברהם על עקדת יצחק
2. הליכת אברהם בציווי ה' ועקדת יצחק
3. השכר הגדול לאברהם ולזרעו על עמידתו בנסיון הגדול
4. משפחת אברהם והולדת רבקה

ציווי ה' לאברהם על עקדת יצחק (פסוקים א-ב)

בפרשה זו אנו נפגשים בשיא גדולתו של אברהם אבינו. אברהם התנסה בעשרה נסיונות קשים, והתעלה באמונה וביראת ה' מנסיון לנסיון, עד הנסיון העשירי – עקדת יצחק, בו התעלה ביותר, ועל ידו נתגלה גודל אהבתו ויראתו של אברהם אבינו לה'. נסיון זה בו נצטווה אברהם היה הקשה ביותר: להקריב לה' את היקר לו מכל: בנו, יחידו, אהובו, שנולד לו בגיל מאה, לאחר שנים רבות של ציפייה ותפילה, ובפרט שבן זה יועד להיות לגוי הגדול – עמו יכרות ה' ברית ויהיה לו לאלקים, ולו ינחיל ה' את הארץ הטובה. בנסיון זה התגבר אברהם על כל רגשותיו העמוקים כלפי בנו, והלך בזריזות לעשות את רצון ה', בלי לשאול שאלות. במעשה גבורה עילאי זה נודע אברהם כירא ה', וממנו שאבו בניו בכל הדורות מסירות נפש למען מצוות ה'. בשכר עמידת אברהם בנסיון ברך ה' את זרעו בכל הדורות. זאת ועוד, בכל יום קודם התפילה אנו מזכירים את פסוקי העקדה, ובימים

הנוראים אנו אף מבקשים מה' שימחל לנו על עוונותינו בזכות העקדה.

נאמר בפסוק א: "וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה..."

את המילים "אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" נפרש כרד"ק: "אַחֲרֵי מֵה שְׁקָרָה לְאַבְרָהָם עִם אַבְימֶלֶךְ וְאַרְכּוֹ לֹא שֵׁם הַיָּמִים, וְכֵן לֹא לְבָאָר שֶׁבַע לְגֹר שֵׁם, הִיָּה הַדָּבָר הַזֶּה שְׁנִיָּסָה אֱלֹקִים אֶת אַבְרָהָם."

פירושו של הרד"ק מתאים לפשוטו של מקרא, מאחר שפסוק זה סמוך לפסוקים הקודמים (בסוף פרק כא) המדברים על הברית בין אברהם לאבימלך ועל ישיבת אברהם בבאר שבע.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וְהָאֱלֹקִים נָסָה אֶת אַבְרָהָם..."

מפרשי התורה, ראשונים ואחרונים, דנים בשאלה הגדולה: לשם מה ניסה ה' את אברהם, הרי הכל ידוע לפניו, וכפי שניסח שאלה זו הרד"ק: "ענין הנסיון קשה מאד לספרו על האל, כי הוא חוקר לב ומבין כליות, וידע כי אברהם יעשה מצוותו".

ביחס לשאלה זו כתב הנצי"ב:

"דאף על גב שאין מקרא יוצא מידי פשוטו שהוא ענין נסיון... ואין לנו להקשות למה לו לה' הנסיון, היודע הכל מראש, שהוא הוא שאלת ידיעה ובחירה אשר שגבה מידעת אנוש, ולנו לדעת כי גבהו דרכי ה' מדרכינו ומחשבותינו ממחשבותינו".

כלומר, לפי דברי הנצי"ב, אין צורך להסביר את עניין הנסיון, וניתן להבינו כלשון שבני אדם אומרים זה לזה: 'בוא אנסה אותך אם תצליח לעשות כך וכך'.

לאור דבריו לא נעסוק עם הילדים בשאלה זו. בגיל צעיר הילדים יקבלו את הדברים כמובנים ולא ישאלו על כך שאלות.

בגיל בוגר יותר נוכל להסביר כאחד משלושת ההסברים הבאים:

א. ה' ניסה את אברהם מפני שרצה שיתגבר על הקושי הגדול, ועל ידי כך יתחזק ויהיה ירא ה' ביותר, וכפי שכתב העקדת יצחק: "כדי

שיוציא המנוסה שלמותו אל הפועל ויושלם בה שכלו ודעתו... שהוציא אל הפועל... חוזק האמונה השלמה אשר עם לבבו".

ב. ה' ניסה את אברהם לטובתו, כדי לתת לו שכר רב על התגברותו ועשייתו את רצון ה', וכפי שכתב הרמב"ן: "אבל המנסה יצווה בו להוציא הדבר מן הכח אל הפועל להיות לו שכר מעשה טוב לא שכר לב טוב בלבד... והנה כל הנסיונות בתורה לטובת המנוסה".

ג. ה' ניסה את אברהם כדי ללמד את בני האדם לאהבה את ה' בכל ליבם, וכפי שכתב הרד"ק: "כי הנסיון הזה [היה] כדי להראות לבני העולם אהבת אברהם השלמה לאל... שיראו עד היכן הגיעה אהבת אברהם וילמדו ממנה לאהבה את ה' בכל לבנם ובכל נפשם, כי אברהם היה אוהב את יצחק יותר מנפשו [ולמרות זאת שמע לקול ה']".

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי"

כתב רש"י: "הנני - כך היא ענייתם של חסידים, לשון ענוה ולשון זימון". כלומר נכונות האדם להזמין עצמו לעשות את דבר ה' מראה על ענוה והתבטלות כלפי רצון ה'.

נוסיף שאברהם היה מוכן לעשות את דברי ה' בזריזות, כפי שכתב רש"י בפרשת וישב (בראשית לז, יג): "הנני - לשון ענוה וזריזות". לסיום נביא את דברי אור החיים שכתב: "הנני - פרושו: 'הריני מוכן לכל אשר תאמר אלי'".

נביא את דברי רש"י ואור החיים, ונאיר בהם את גדלותו של אברהם אבינו, שהיה נכון לשמוע ולעשות את כל דברי ה', בזריזות, עוד לפני ששמעם.

נאמר בפסוק ב: "...קח נא את בְנֶךָ אֶת יִחְיֵדָה אֲשֶׁר אֶהְבֶּתְ אֶת יִצְחָק..."

כדי לא לגרום לילד חרדה בדבר גורלו של יצחק, נספר בתחילת לימוד הפרק את כל מעשה העקדה בשיעור אחד - עד שהמלאך קורא

לאברהם ומצווהו לא לשלוח את ידו ביצחק (פסוק יב). לאחר מכן נחזור ונלמד את הפסוקים בנחת.

נשאל את הילדים: מדוע נקרא יצחק בנו יחידו, הרי גם ישמעאל היה בנו של אברהם?

נענה **כרמב"ן**: "בעבור היותו בן הנבירה, והוא לבדו אשר יקרא לו 'זרע' [עליו נאמר (כא, יב)]: "כי ביצחק יקרא לך זרע", קראו יחידו".

נציין לילדים שתי נקודות העולות מדברי הרמב"ן:

א. יצחק נקרא בנו יחידו של אברהם מפני היותו בנה של אשתו, שרה (ישמעאל הוא בן האמה).

ב. ה' הבטיח שעיקר זרעו של אברהם יהיה יצחק, כפי שנאמר: "כי **בְּיִצְחָק יִקְרָא לְךָ זֶרַע**" (כא, יב).

נביא גם את המשך דברי הרמב"ן, שהפסוק מציין את אהבת אברהם ליצחק, כדי להראות עד כמה היה הנסיון של אברהם קשה: "ובא הלשון להגדיל את המצוה [ציווי ה']: 'קח נא את בנך היחיד, האהוב יצחק, והעלהו עולה לפני'".

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וְלָךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה..."

כתב רש"י: "ארץ המוריה - ירושלים, וכן בדברי הימים: 'לבנות את בית ה' בירושלים בחר המריה'".

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וְהֶעֱלָהוּ שָׁם לְעֹלָה..."

נאמר לילדים שה' ציווה את אברהם להעלות את יצחק לעולה על המזבח, כלומר להקריבו לקרבן. במהלך הלימוד נשתמש בביטוי זה ולא במילה 'לשחוט', שהיא חריפה יותר. את פסוק י' שבו נאמר 'לשחוט' נקרא כלשונו, "וַיִּשְׁלַח אֲבִרְהָם אֶת יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת הַמֶּאֱכָלֶת לְשַׁחַט אֶת בְּנוֹ", בלי להתעכב.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים"

כתב רש"י: "הקדוש ברוך הוא מתהא [מלשון מפליא] הצדיקים ואחר כך מגלה להם, וכל זה כדי להרבות שכרן".

נאמר לילדים שה' לא גילה לאברהם לאיזה הר עליו ללכת ["]אחד ההרים אשר אמר אליך[" כדי להגדיל את הקושי שבנסיון. כך גם היה בציווי ה' לאברהם בתחילת פרשת לך לך, כאשר אמר לו ה' ללכת "אל הארץ אשר אראך" ולא גילה לו לאיזו ארץ. כשאדם לא יודע בדיוק להיכן עליו ללכת הליכתו קשה יותר, וה' ציווהו באופן כזה כדי להרבות את שכרו.

הליכת אברהם בציווי ה' ועקדת יצחק (פסוקים ג-יד)

נאמר בפסוק ג: "וַיִּשָּׁם אֲבִרָהִם בְּבֶקֶר..."

נדבר על צדקותו המופלאה של אברהם אבינו, שלא רק שלא התעכב, אלא אף קם מוקדם בבוקר לעשות רצון ה', וכדברי רש"י: "נודרו למצוה". ורד"ק כתב: "השכים לעשות רצון האל".

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיַּחֲבֹשׂ אֶת חֲמורֹו..."

כתב רש"י על פי מדרש רבה: "הוא בעצמו, ולא ציוה לאחד מעבדיו, שהאהבה [לה'] מקלקלת את השורה [הסדר הרגיל הוא שהעבד חובש את החמור ולא האדון]". והיפה תואר כתב:

"מאהבה... אשר לאדם על איזה דבר, ימחר בנפשו ולא יתאפק להמתין על עבדיו, או כי לא יתבונן על גנות הדבר, כי האהבה תעוור עיניו ולא יראה, לכן לא יבוש האדון לעשות מעשה עבד".

נסביר לילדים שאברהם רצה מאד לעשות את רצון ה' בעצמו, לכן לא חיכה לעבדיו וחבש את החמור לבדו.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּבְקַע עֲצֵי עֵלֶה..."

נשאל: מדוע ביקע אברהם עצים במקום מגוריו בבאר שבע, ולא המתין לבקעם כשיגיע לירושלים - דבר שהיה חוסך לו מטורח הדרך?

נביא את תשובתו של הרמב"ן: "וריוותו במצוה, אולי לא ימצא שם במקום שהוא עצים, והולכים שלושה ימים".
נדגיש לילדים שהיה קושי בלקיחת העצים מרחק כה גדול ואף שהיו על החמור, ולמרות זאת בקעם אברהם במקום מגוריו בבאר שבע, מרוב אהבתו את דבר ה' ומרצונו להזדרז לעשות את ציווי ה' ולא להתעכב אם לא ימצא עצים.

בלימוד פסוק זה נדגיש לילדים את רצונו המופלא של אברהם להזדרז בעשיית מצוות ה'.

נאמר בפסוק ד: "בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיֵּשָׂא אֲבִרְהָם אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחֵק"

כיצד ידע אברהם מהו המקום עליו דיבר ה'?
כתב רש"י: "ראה ענן קשור על החר".

מקור דבריו במדרש תנחומא (וכאן): "אמר ליה [אברהם] ליצחק: 'רואה אתה מה שאני רואה?' אמר ליה [יצחק לאברהם]: 'אני רואה הר נאה משובח וענן קשור עליו', אמר לנעריו: 'רואין אתם כלום [משהו]?' אמרו לו: 'אין אנו רואין אלא מדברות'..."

בעקבות דברי חכמינו ז"ל נספר כיצד הכיר אברהם את המקום, ובכך נראה את גדולתם של אברהם ויצחק שראו את ענן ה'.

נאמר בפסוק ה: "וַיֹּאמֶר אֲבִרְהָם אֶל נַעֲרָיו שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר וְאֲנִי וְהַנֶּעֱר גִּלְכָּה עַד כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׁוֹבָה אֵלֵיכֶם"

מדברי אברהם "וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׁוֹבָה" עולה קושי: אברהם הלך לעקוד את יצחק, אם כן מדוע אמר "ונשובה" בלשון רבים?
על כך כתב רש"י: "נתנבא שישבו שניהם".

והכתב והקבלה הסביר דבריו:

"כוונתו [שאברהם] 'ניבא ולא ידע מה ניבא'. ולשון התלמוד (מועד

קטן יח ע"א): 'ברית כרותה לשפתים... ואסתיע מלתא דהדור
תרוויהו [היתה סייעתא דשמיא שחזרו שניהם, אברהם ויצחק],
ולשון זה נאמר על המכוון בלבו הפך הדיבור, שלא במתכוון יצא
לשון זה מפיו" (וכן פירש המהרש"א בדברי רש"י).

פירוש זה מורכב והילדים עלולים להבין שאברהם ידע שאין ה'
מתכוון באמת שהוא יעקוד את יצחק ולכן אמר ששניהם ישובו, ואז
יצא שכרנו בהפסדנו, שכן נמעיט את גודל הנסיון והנכונות המופלאה
של אברהם לעשות את רצון ה'.

לכן נביא את דברי רש"י והמדרש בגיל בוגר יותר, עם פירוש
המהרש"א והכתב והקבלה, ובגיל הצעיר לא נעלה שאלה זו כלל. אם
אחד מהילדים ישאל שאלה זו, נשיב, שאם אברהם היה אומר לנערים
"ואשובה" הם היו חושבים שהוא רוצה להשאיר את יצחק או לעשות
לו משהו, והיו עוקבים אחריו ומונעים ממנו לקיים את דבר ה', כפי
שכתב הכתב והקבלה בהסברו השני:

"ולא רצה אברהם לפרש לנערי המכוון האמיתי... פן ירגישו בדבר
ויהרסו [יעזו] ללכת אחריו בחשאי ולראות את אשר יעשה, ואולי
ימרידוהו ויעבבוהו".

כעין זה כתב הספורנו: "שבו לכם פה עם החמור - כדי שלא ימחו בו,
ושלא ימרידוהו בעשותו הובח".

נאמר בפסוק ו: 'וַיִּקַּח אֲבֹרָהָם אֶת עֵצִי הָעֵלִי וַיִּשֶׁם עַל יִצְחָק בְּנוֹ... וַיִּלְכוּ
שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו"

נתאר את גדולתו של אברהם שלמרות שידע שהוא הולך להעלות את
בנו לעולה, הלך באהבה וברצון לעשות רצון בוראו, בדיוק כמו יצחק
שהלך עם אביו ברצון ולא ידע מה מטרתה של הליכה זו, וכפי שכתב
רש"י: "אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ובשמחה,
כיצחק שלא היה מרגיש בדבר".

נאמר בפסוק ז': **וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲנִנִי בְנִי...**"

נדגיש שלמרות שאברהם הלך לעשות את רצון ה' הוא לא עזב את אהבתו ליצחק אלא נשאר באהבתו הגדולה אליו ואף התחזק בה, כפי שעולה מדברי התפילה שאנו אומרים בבוקר לאחר פסוקי העקדה: **"רבונו של עולם, כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם"**. כלומר, לאברהם היו רחמים עזים על יצחק בנו והוא עצרם בכוח רב כדי לעשות רצון ה', וכך כתב הנצי"ב: **"על בן כאשר ענהו: 'הנני בני'... הנה אני כמו שהייתי אוהבך ביותר, בן עתה בלי שינוי כלל..."**.

מעין זה כתב מרן הרב קוק בפירושו לסידור **עולת ראיה** (ח"א עמ' פט):

"התשובה [של אברהם: 'הנני בני'] באה... שמוסיף שלהבת עזה על מוקד האהבה המבעית התדירית של האב הנשגב לבנו החביב, והיתה ההחלטאה לומר: 'הנני', ככל מלא אהבתי החולבת ומתגברת בקרבי..."

נאמר בפסוק ח': **וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹקִים יִרְאֶה לּוֹ הֵשֶׁה לְעֹלָה בְנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו"**

עד עתה הדגשנו את גדולתו של אברהם שהלך לעשות רצון ה', ובפסוק זה אנו נפגשים גם בגדולתו של יצחק, וכפי שכתב רש"י: **"יראה לו השה - כלומר: יראה ויבחר לו השה, ואם אין שה, לעולה בני. ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך [להיעקד, נאמר]: 'וילכו שניהם יחדו', בלב שווה"**.

והרד"ק כתב: **"כלומר בלב אחד, כי קבל הבן מאהבה למסור נפשו לאל ולהקריבה לפניו"**. חכמינו **במדרש תנחומא** (וירא כג) ביטאו רצונו זה של יצחק בצורה מופלאה: **"אמר [יצחק]: אם ה' בחר בי, נפשי נתונה לו"**.

בפסוק זה נדגיש את גדולתו המופלאה של יצחק שהיה מוכן למסור את נפשו לקיים את מצוות ה', וכן את האהבה הגדולה של אברהם ויצחק שהלכו בלב אחד לעשות את מצוות ה'.

נאמר בפסוק ט: "וַיָּבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹקִים וַיִּבְנוּ שָׁם אֲבָרָהָם אֶת הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּשֶׁם אוֹתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים"

התורה מקצרת בתיאור המעשים שעשה אברהם ובשיחה שבינו ובין יצחק. אף רש"י קיצר מאוד והסתפק בהסבר המילה "ויעקד". גם אנו לא נרחיב בהסבר פסוק זה, רק נקרא אותו בהטעמה מרוממת שתמחיש את ההתעלות הגדולה של אברהם ויצחק בשעה מיוחדת זו.

נאמר בפסוק י: "וַיִּשְׁלַח אֲבָרָהָם אֶת יְדוֹ וַיִּקַּח אֶת הַמֶּאֱכָלֶת לְשַׁחֵט אֶת בְּנוֹ"

בפסוקים הקודמים סיפרה התורה על ההכנות של אברהם אבינו לקיים את מצוות ה' בהליכתו אל הר המוריה. פסוקנו זה הוא עיקר הכל: קיום דברי ה' ועמידתו של אברהם בנסיון הגדול. לכן בהסבר פסוק זה נביע התפעלות רבה מצדקותו הגדולה של אברהם, מאהבת ה' שבערה בקרבו ומיראת ה' הטהורה שהיתה נחלתו.

עם זאת נאמר דברים אלו בקצרה ובתמציתיות, שכן רגע שליחת ידו של אברהם ולקיחת המאכלת עלול לעורר חרדה בלב הילדים, ונמנה להשמיע את דברי המלאך: "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנֶּעֱר".

נאמר בפסוק יא: "וַיִּקְרָא אֵלָיו מֶלֶאכֹךָ ה' מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אֲבָרָהָם אֲבָרָהָם..."

כתב רש"י: "אברהם אברהם - לשון חיבה הוא, שכוּפֵל את שמו".
נדגיש לילדים שהחיבה כאן גדולה יותר מהקריאה הדומה המופיעה

בפסוק א', מפני שכאן כבר עמד אברהם בנסיון, וכפי שכתב **הכלי יקר**:
 "ואחר שעמד בנסיון אז נראה לעין כל ביתר שאת וביתר עוז [חיבתו]... על
 בן קראו 'אברהם אברהם' שני פעמים לשון חיבה".
 נביא גם את דברי הרד"ק שכתב: "כפל לו השם כדי שישמע מהר וימנע
 משוחטו".

נסביר שאברהם היה עסוק בעשיית ציווי ה' והיה חשש שמרוב
 התרכזותו במצוה לא ישמע את דברי המלאך, וכמו שכתב **הכלי יקר**
 בפירושו השני: "לפי שבשעה שעסק במצוות עקדת בנו היה כל כך טרוד
 במצוה לגומרה כהלכתה, עד שלא היה נותן לב לקול הקריאה".

נאמר בפסוק יב: "וַיֹּאמֶר אֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנֶּעֱר..."

בפסוק זה נדבר על רצון ה' שהאדם יחיה ויעבוד את ה' בשמחה,
 ונביא את דברי הגמרא במסכת **תענית** (ד"ע"א) על הפסוק בספר ירמיה
 (וט, ה) "אשר לא ציויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי", שדרשה פסוק זה
 על עקדת יצחק: "ולא עלתה על לבי" - זה יצחק בן אברהם".
 נאמר שמעולם לא עלה על דעת ה' שימיתו למענו בני אדם. מנהג זה
 הוא מנהג עובדי האלילים המקריבים את ילדיהם לאלוהיהם, ורצון ה'
 הוא הפוך - שיעבדוהו בשמחה.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...כִּי עָתָה יִדְעָתִי כִּי יֵרָא אֱלֹקִים אֲתָה וְלֹא
 חֲשַׁכְתָּ אֶת בְּנֶךְ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי"

התואר "יֵרָא אֱלֹקִים" הוא תואר של גדולה וחשיבות, ובמיוחד כאן
 שאברהם היה ירא את ה' ושמע בקולו מתוך הכרת גדולת ה' ולא מפני
 פחד מעונש, וכפי שכתב **צרור המור**: "ולכן המעלה הגדולה שבכל המעלות
 הוא ירא אֱלֹקִים מצד מעלתו וגדולתו [של ה'], ולא מצד סיבה אחרת [כמו
 עונש]... והראשונה [יראת ה' המעולה] למעלה [מדרגתה מעל] מאהבת
 השם".

נאמר בפסוק יג: "וַיֵּשֶׁא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא וַהֲגִהָ אֵיל... וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֵלָה תַּחַת בְּנוֹ"

נאמר לילדים שאברהם שמח שה' זימן לו איל להקריב אותו לקרבן במקום בנו.

מאין הגיע איל זה?

נביא את דברי הרד"ק: "אם [אולי] מצא אברהם הרועה, ונתן לו מחיר אייל".

נציין על פי דברי הרד"ק את גדולתו של אברהם, שגם במצב זה של שיא הרוממות נזהר מגזל.

נאמר בפסוק יד: "וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יִרְאֶה אֲשֶׁר יֵאמֹר הַיּוֹם בָּהָר ה' יִרְאֶה"

נביא את שני פירושי רש"י על הפסוק:

א. "ה' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות, שיאמרו לימי הדורות עליו, בחר זה יראה הקדוש ברוך הוא לעמו".

כלומר "יראה" פירושו יבחר, שה' יבחר את ההר הזה למקום המקדש, וכל הדורות ידעו ויאמרו שזהו המקום הנבחר.

ב. "ה' יראה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפורענות, כדי שיאמרו היום הזה בכל הדורות הבאים, בחר ה' יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לבפרה".

לפי פירוש זה המילה "יראה" היא כפשוטו, שאברהם מבקש מה' שיסתכל על העקדה כדי שבזכותה יסלח לישראל, וכך כל הדורות יזכירו לפני ה' את יום העקדה ויבקשו מלפניו לזכור את אפרו של יצחק ולכפר עליהם.

השכר הגדול לאברהם ולזרעו

על עמידתו בניסיון הגדול (פסוקים טו-יט)

בפסוקים אלו אנו נפגשים עם השכר הגדול שנתן ה' לאברהם ולזרעו בעקבות עמידתו בניסיון העקדה.

ניתן מקום נכבד לפסוקים אלו, המבטאים את ההערכה הגדולה של ה' לאברהם אבינו ומלמדים על השגחת ה' על בני האדם ונתינתו שכר טוב על מעשיהם. נלמד את הפסוקים ונשננם בעל פה, תוך התפעלות מגודל השכר שנתן ה' לאברהם בברכות גדולות וחשובות.

נאמר בפסוקים טו-יח: "וַיִּקְרָא מֶלֶאךָה ה' אֶל אַבְרָהָם... וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נָא ה' בִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׁכְתָּ אֶת בְּנֶךְךָ אֶת יְחִידְךָ. בִּי בָרַךְ אֲבִרְכְּךָ וְהִרְבָּה אֲרֻכָּה אֶת זֶרְעֲךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָחוּל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם וַיִּרְשׁ זֶרְעֲךָ אֶת שְׁעַר אֵיבָיו. וְהִתְבָּרְכוּ בְּזֶרְעֲךָ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ עָקֵב אֲשֶׁר שָׁמַעַתָּ בְּקִלִּי"

בלימוד הפסוקים נשאל את הילדים מה הוסיף ה' בברכות אלו, הרי כבר הבטיח זאת לאברהם, כדברי האברבנאל: "כי כבר יעד ה' לאברהם בכל הברכות האלה עצמם במעמד בין הבתרים, ונשנו ונתחזקו לו יותר בפרשת המילה, ומה הרבר שנתחדש עתה בהם...?".

על שאלה זו נענה מספר תשובות:

א. ה' הוסיף כאן ברכה שלא אמרה עד עתה לאברהם: "וַיִּרְשׁ זֶרְעֲךָ אֶת שְׁעַר אֵיבָיו", וכפי שכתב הרד"ק: "ארץ אויביו, ובעבור שחזק הארץ היא בכניסתה... ומשנכנסו האויבים ועברו אותם השערים כל הארץ נכבשת לפניהם... לפיכך נקראת כל הארץ שער".

ב. ה' הוסיף שבניו של אברהם יהיו כחול הים (עד עכשיו ה' ברכם שיהיו כעפר וככוכבים).

ג. כאן הגדיל ה' את הברכה. כפילות הלשון "בָּרַךְ אֲבִרְכְּךָ" וְהִרְבָּה אֲרֻכָּה מורה על תוספת לנאמר קודם - הברכה תהיה בלתי פוסקת.

ד. כאן נאמר "וְהַתְּבָרְכוּ בְּזֶרְעְךָ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ", ואילו בתחילת פרשת לך לך נאמר: "וְנִבְרָכוּ בְּךָ", כלומר ה' הוסיף בברכה זו שכל העמים יכבדו אף את זרע אברהם וירצו להידמות לו.

ה. הדבר המשמעותי ביותר הוא השבועה שנזכרת כאן לראשונה: "בִּי נִשְׁבַּעְתִּי", שמשמעותה ברכה נצחית, כדברי האבן עזרא: "זו היא השבועה הגדולה העומדת לעד", ובדומה לכך כתב הרמב"ן:

"גם מתחילה הבטיחו כי ירבה את זרעו כבוכבי השמים וכעפר הארץ, אבל עתה הוסיף לו יען אשר עשית את המעשה הגדול הזה שנשבע בשמו הגדול... והנה חובטת שלא יגרום שום חטא שיכלה זרעו או שיפול ביד אויביו ולא יקום, והנה זו הבטחה שלימה בנאולה העתידה לנו".

נאמר בפסוק יט: "וַיִּשָּׁב אֲבֹרָהֶם אֶל נְעָרָיו וַיִּקְמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל בְּאֵר שָׁבַע..."

נדבר על מידת הענוה של אברהם אבינו. אברהם חזר אל נעריהם והלך יחד אתם כאילו הוא שווה להם, על אף שנסיון העקדה רומם אותו לגדולה שאין כמוה.

משפחת אברהם והולדת רבקה (פסוקים כ-כד)

נאמר בפסוקים כ-כג: "וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּגֵד לְאֲבֹרָהֶם לֵאמֹר הִנֵּה יֵלְדָה מִלְּפָנָי גַּם הוּא בָּנִים לְנַחֲזֹר אַחִיד... וּבְתוּאֵל יֵלֵד אֶת רַבְקָה..."

כתב רש"י: "כל היחוסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה".

נציין לילדים שהצדיקים הם העיקר ולכן כל השמות הללו אינם חשובים אלא רבקה היא העיקר.

נוסיף ונאמר שחשיבותה של רבקה היא כי ה' בחר בה להיות אישה ליצחק, להקים עמו את בית ישראל, ולהמשיך את ברכות אברהם.

המסרים העולים מפרק כב

הליכת אברהם בציווי ה' ועקדת יצחק:

1. זריזות בקיום מצוות - אברהם השכים בבוקר ובקע עצים במקום מגוריו, בבאר שבע.
2. קיום מצוות באהבה - אברהם חבש בעצמו את החמור וביקע בעצמו את עצי העולה.
3. גדולת אברהם ויצחק - ראו את מקום שכינת ה' על פי הענן הקשור על ההר.
4. הליכת אברהם ויצחק ברצון לקיים את מצוות ה'.
5. אהבת אברהם ליצחק - ענה ליצחק "הנני" והיה מוכן לענות לכל שאלה.
6. גדולת יצחק ומסירות נפשו - הלך עם אברהם אביו ברצון שלם, אף לאחר שידע שהוא השה לעולה.
7. גבורתו הגדולה של אברהם - עמד בניסיון הגדול ושלח את ידו לשחוט את בנו כציווי ה'.
8. אהבת ה' לאברהם - קרא בשמו פעמיים מתוך חיבה.
9. אברהם נקרא "ירא ה'" - יראת אברהם את ה' לא היתה מעונש אלא מגדולת ה'.
10. שמחת אברהם במצוה - אברהם הקריב איל תחת בנו.

השכר הגדול לאברהם ולזרעו על עמידתו בניסיון הגדול:

1. ה' זוכר מעשה טוב לדורות - סולח לבני ישראל בכל דור על חטאיהם בזכות העקדה.
2. השגחת ה' על יראיו - ה' נתן שכר רב לאברהם ולזרעו לדורות עולם.
3. ענוה - אברהם הלך עם נעריו בלי להתגאות במעשהו.

סיכום פרשת וירא

אהבתו של אברהם אבינו לבריות היתה ללא גבול, וגם בתנאים הקשים ביותר התגבר כדי להכניס אורחים. נדיבותו הגדולה בהכנסת האורחים היתה לפלא והכבוד שרחש לאורחיו היה למופת.

אהבה זו היתה גם לרשעים ביותר, שהיה חפץ בטובתם והתפלל בכל כוחו למען הצלתם, מתוך ציפייה שיעשו תשובה.

שיא אהבתו היה לבנו, ליצחק, שלמענו התפלל שנים רבות, וכשנולד עשה משתה גדול ברוב עם לנכבדי הממלכות, להודות לה', לשמוח בבנו אהובו ולהראות את חיבתו לכל ואת חסד ה' עמו.

ירא ה' היה בכל נפשו ובכל מאודו, וקיים בזריזות את כל דברי ה', אף הקשים ביותר, ששיאם הגדול עקדת בנו, הנזכרת בכל הדורות וממנה למדים דורות ישראל למסור את נפשם על אהבת ה'.

ענוותנותו של אברהם היתה לפלא: אברהם החשיב כל אדם כאדון, את עצמו ראה כעפר ואפר לפני ה' ואף סלח לאנשים שגרמו לו רעה רבה, כאשר באו לפייסו.

לאורך כל הדרך צעדה עמו שרה אשתו, והיו שניהם כאיש אחד. אהבת נפש אהבו זה את זה. שרה היתה שותפה בהכנסת האורחים בענוה ובצניעות, ואף סלחה למי שעשה לה רעה רבה. כאברהם אף היא אהבה אהבת נפש את בנה יצחק, ולמענו התגברה ואמרה לשלח את שפחתה ואת בנה.

שניהם יחדיו התעלו במעלות הקדושה, אברהם זכה לנבואה ושרה זכתה ברוח הקודש וה' אמר לשמוע בקולה.

אהבה רבה אהב ה' את אברהם ואת שרה. ה' קיבל את תפילות אברהם ברצון והגדיל את כבודו בעיני מלכים. על שרה הגן ה' מכל משמר ולא נתן לאיש לגעת בה לרעה. לעת זקנותם הפליא ה' את חסדו על שניהם גם יחד ופקדם בבן, ברך את זרעם בברכות רבות לדורות עולם ונשבע להם בשמו הגדול שהברית להם ולזרעם לא תופר לעולם.

